

Forord

Etter flere års interesse for mat- og landbrukspolitikk fikk jeg mulighet til å skrive masteroppgave om emnet. Masteroppgaven har jeg skrevet i samarbeid med Norsk senter for bygdeforskning, hvor jeg har vært tilknyttet prosjektet ”AGROPRO - agronomi for økt matproduksjon - utfordringer og muligheter”. Skriveprosessen har vært i flotte omgivelser hos Bygdeforskning og jeg vil takke for at jeg fikk benytte studentkontoret deres og ta del i både et godt faglig og sosialt miljø. En spesiell takk vil jeg rette til Jostein Vik som har vært veileder på oppgaven og kommet med gode tilbakemeldinger og innspill gjennom hele prosessen.

Jeg vil takke lektorkullet 2010 for en fin studietid sammen, og jeg vil spesielt takke Kjersti for gode studieminner og selskap i x antall timer på lesesaler i løpet av disse 5 årene. Jeg vil også takke de andre masterjentene på studentkontoret, som har bidratt til en trivelig studiehverdag med gode faglige, og mindre faglige, samtaler.

Familie og venner har stått på sidelinjen og vært en solid heiagjeng jeg har satt stor pris på. Sist, men ikke minst vil jeg si takk til min kjære Ole Einar, som har vist støtte og en god dose tålmodighet med meg i både opp- og nedturen i denne skriveprosessen, til tross for at du selv har skrevet og levert master denne våren.

Trondheim, Juni 2015

Renate Marie Butli Hårstad

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Oppgavens struktur	3
2 Forskningsfeltet og tidligere forskning	5
2.1 Klimaendringer, befolkningsvekst og matmangel	5
2.2 Den norske modellen	6
2.3 Landbrukspolitiske regimer	7
2.4 Mainstreaming av forskning på landbrukspolitikk	8
2.4.1 Politiske partier	9
2.4.2 Variabler som påvirker politikk.....	9
3 Teoretisk rammeverk	13
3.1 Ideer som forklaring	13
3.1.1 "Ideas matter", hva så?.....	14
3.1.2 Hvordan kan ideer påvirke norsk landbrukspolitikk?	15
3.1.3 Politisk endring og stabilitet: Paradigmer og "policy layering"	16
3.2 Fire teoretiske forventninger	17
3.2.1 Bærekraftig økning av produksjonen	17
3.2.2 Strukturendringer og ny teknologi for økt effektivitet	18
3.2.3 Matsikkerhet som et overordnet mål	19
3.2.4 Et høyre/venstre-skiller	20
4 Forskningsdesign	23
4.1 Metodisk tilnærming	23
4.1.1 Case-studie: muligheter, utfordringer og begrensninger	23
4.1.2 Teoriens rolle	25
4.2 Data	25
4.2.1 Datainnsamling	27
4.3 Dokumentanalyse	28
4.4 Kvalitet i forskningen: Refleksjon, reliabilitet og validitet	29
4.4.1 Generalisering	30
5 Analyse og diskusjon	33
5.1 En økt og bærekraftig matproduksjon	33
5.1.1 Samstemte parti – en fornyet drivkraft for økt matproduksjon	33
5.1.2 Partienes problemforståelse og begrunnelse for mål	35
5.1.3 Settes miljø i sammenheng med økt produksjon?.....	36
5.1.4 Vurdering av den teoretiske forventningen	39
5.2 Partienes tilnærming til effektivisering av matproduksjonen	40
5.2.1 Partiene er "lunkne" til strukturendringer	40
5.2.2 Ikke alle effektivitets-virkemidler aksepteres	42

5.2.3 Nyproduktivistiske ideer og hva som oppfattes "naturlig"	43
5.2.4 Vurdering av den teoretiske forventningen	45
5.3 Partienes overordnede mål om matsikkerhet	46
5.3.1 Matsikkerhet - en samstemt illusjon	46
5.3.2 Økonomisk eller miljømessig bærekraft?	48
5.3.3 Perspektiver og uklare skillelinjer mellom partiene	50
5.3.4 Vurdering av den teoretiske forventningen	51
5.4 Et skille mellom høyrepartier og sentrum-venstrepartier	52
5.4.1 Reposisjonert og markedsbasert produktivisme i norsk landbrukspolitikk	53
5.4.2 Vurdering av den teoretiske forventningen	55
5.5 Bærekraftig produktivisme - en tredje form for nyproduktivisme	55
5.5.1 MDG	56
5.5.2 Nyproduktivisme kan forstås ut fra en tre-spent modell	57
5.5.3 Bærekraftig produktivisme i lys av det teoretiske rammeverket	58
6 Avslutning	61
6.1 Hvordan påvirker globale nyproduktivistiske ideer norsk landbrukspolitikk?	61
6.1.1 Hovedfunn	61
6.1.2 Nyproduktivistiske ideer og norsk landbrukspolitikk	62
6.1.3 Metodiske og teoretiske svakheter?	64
6.2 Veien videre	66
7 Litteraturliste	67
8 Vedlegg	76

1 Innledning

Imagine all the food mankind has produced over the past 8,000 years. Now consider that we need to produce that same amount again — but in just the next 40 years if we are to feed our growing and hungry world (Polman og Servitje 2012).

Landbruk er med på å sørge for mat til en raskt økende befolkning som er forventet å nå 9 milliarder innen 2050, fiber til en rekke formål, levebrød for milliarder av mennesker over hele verden og er en kritisk ressurs for bærekraftig utvikling i mange regioner (Godfray et al. 2010; Smith et al. 2014). Klimaendringer har de siste årene ført til ustabile forhold med tørke og usikre avlinger i deler av verden som står for stor eksport av mat, landbruksarealer har blitt en knapphetsressurs og temperaturforandringer flytter produksjonsgrensene nordover (Almås, Bjørkhaug, Campbell og Smedshaug 2013; IPCC 2014). I tillegg anslår FNs klimapanel at landbrukssektoren står for rundt 25% av klimagass-utslippene som er med på å forsterke ressursknappheten (Smith et al. 2014). Wise og Murphy (2012) hevder ”A paradigm shift is underway, caused by the deepening integration of agricultural, energy, and financial markets in a resource-constrained world made more vulnerable by climate change” (2012: 34). Forskning refererer til dette som et skifte i internasjonal tilnærming til landbrukspolitikk kalt *nyproduktivisme*. En tilnærming som kan defineres som *en fornyet drivkraft for økt produksjon, men med en forutsetning om en miljømessig bærekraftig produksjon* (Burton og Wilson 2012; Evans 2013; Hurlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010). Norsk landbrukspolitikk og den ”norske modellen” har ofte blitt forstått som et spesielt tilfelle i verdenssammenheng, noe skjermet og med egne løsninger på de utfordringer som er på feltet (Almås et al. 2013; Grue 2014; Farsund 2004). De globale endringene har likevel ført til en idé om at landbrukspolitikken er i endring og sentrale spørsmål i denne studien blir derfor hvordan norsk politikk responderer på de globale forholdene, og hvordan dette eventuelle skiftet slår inn over det politiske landskapet i Norge. Med dette som bakgrunn blir forskningsspørsmålet for denne studien:

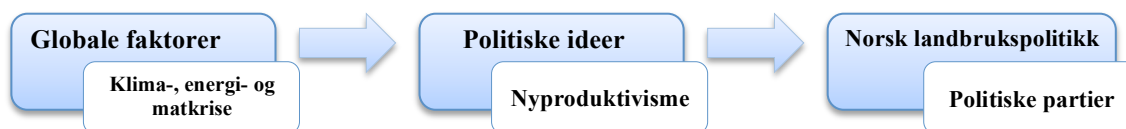
Hvordan påvirker globale nyproduktivistiske ideer norsk landbrukspolitikk?

Eksperter og forskere tar til orde for at selv om teknologi, økonomi og sosio-kulturelle faktorer ligger til grunn for en endring, er reelle endringer avhengig av politikere, politiske institusjoner og generell politisk vilje (IPCC 2014; Smith et al. 2014; Wise og Murphy 2012). Det er derfor viktig å se på hvordan Norge møter disse nye utfordringene politisk. Studiens politiske relevans blir særlig tydelig i lys av den nye landbruksdebatten vi har hatt i

kjølevannet av landbruksmeldingen ”Velkommen til bords” som kom våren 2012 (Meld. St. 9 (2011-2012)).

Ifølge Grant (2012a) har statsvitenskapelig forskning på landbrukspolitikk vært ensidig preget av analytiske og empiriske tilnæringer utviklet spesielt for landbruksfeltet. Han etterspør en ”mainstreaming” av forskningsfeltet, hvor man benytter generell statsvitenskapelig tilnærming uansett hvilket politisk felt man studerer, i motsetning til bruk av teorier spesielt utviklet for å forklare landbrukspolitikk (Grant 2012a; Saurugger 2014). I denne studien møtes denne etterspørselen på to måter. For det første viser studien hvordan statsvitenskapelige teorier om ideers påvirkning på politikk kan bidra til å forstå og forklare både politisk endring og stabilitet (Daugbjerg og Swinbank 2012; Milner 1997; Skogstad 2008; Solberg og Vik 2011). For det andre bidrar studien empirisk med en tilnærming til landbruksfeltet gjennom analyser av politiske partier og hvordan deres ideer og strategier kan påvirke landbrukspolitikken. Grant (2012a) fremhever at politiske partier har blitt neglisjert som viktige analyseobjekter i forskningslitteraturen til fordel for ensidig vektlegging av interesseorganisasjoners påvirkning i landbrukspolitikken. Den empiriske tilnærming underbygges blant annet av at landbrukspolitikken har blitt et bredere felt, og det er ikke lenger bare bønder og deres organisasjoner som er opptatt av matproduksjon (Daugbjerg og Swinbank 2012; Grant 2012a). I norsk sammenheng har dette gitt Stortinget en viktigere posisjon i landbrukspolitikken, da det er snakk om en dreining fra sektorpolitikk til generell samfunnspolitikk, som alle partiene forholder seg til og ikke bare typiske ”bondepartier” (Grue 2014; Veggeland 2000). I tillegg til dette er partienes rolle særlig sentrale i dagens situasjon med en mindretallsregjering som i større grad må forhandle om landbrukspolitikken i Stortinget (Grue 2014).

På bakgrunn av dette argumenterer jeg for at denne studien bidrar både til mainstreaming innen statsvitenskapelig forskning, samtidig som den er et tydelig bidrag til det landbrukspolitiske feltet med fokus på nyproduktivistiske ideer. Den tidligere forskningen og det teoretiske rammeverket gir grunnlag for en overordnet teoretisk forventning som er illustrert i figur 1. Forventningen er at globale faktorer som klimaendringer og matmangel påvirker politiske ideer som bidrar til et nyproduktivistisk skifte i norsk landbrukspolitikk. Nyproduktivisme blir derfor en indikator på global påvirkning på norsk politikk, og kan undersøkes gjennom empiriske analyser av politiske partiers ideer og strategier.

Figur 1: Forklaringsmodell med studiens overordnede teoretiske forventning basert på teori og tidligere forskning

Det teoretiske rammeverket legger det metodiske grunnlaget for hvordan disse forholdene kan undersøkes. Det engelske språket har ikke bare ett ord for politikk, men de tre ordene *policy*, *polity* og *politics* blir brukt for å beskrive ulike deler av politikken (Saurugger 2014). På grunnlag av forklaringsmodellen med vekt på *politiske ideer* er *politics* det sentrale i denne studien, da *policy* og *polity* først og fremst er brukt om iverksatt politikk og politisk struktur. Studien handler derfor ikke om å evaluere norsk landbrukspolitikk, men er et forsøk på å forstå den, hvordan den formes og hva som legger grunnlag for politikken som blir ført. Selv om dette ikke er en studie av iverksatt politikk kan det argumenteres for at politiske partier har et grunnleggende ønske om å gjøre ideer om til handling (Milner 1997; Røste 2008). Metodisk sett er studien basert på en kvalitativ innholdsanalyse av landbrukspolitiske talspersoners uttalelser i avisartikler, kronikker og møter i Stortinget de siste tre årene, partienes partiprogrammer og sentrale offentlige dokumenter. En case-studie av norsk landbrukspolitikk gjennom analyse av partiers ideer i forhold til mål, problemforståelse og instrumenter i landbrukspolitikken belyser forskningsspørsmålet om hvordan globale nyproduktivistiske ideer påvirker norsk landbrukspolitikk (Hall 1993; Milner 1997). I tillegg til å svare på dette forskningsspørsmålet demonstrerer studien hvordan mainstreaming av statsvitenskapelig forskning på landbrukspolitikk kan bidra til økt forståelse på feltet gjennom utvikling av konsepter og begreper.

1.1 Oppgavens struktur

Oppgaven er inndelt i seks kapitler. Kapittel 1 er et innledningskapittel der tema, forskningsspørsmål og relevante avgrensninger blir gjort. Kapittel 2 presenterer kontekst og bakgrunn for norsk landbrukspolitikk i form av en gjennomgang av relevant tidligere forskning og plasserer denne studien i forskningsfeltet. Kapitlet danner et viktig grunnlag for studiens teoretiske rammeverk som presenteres i kapittel 3. Dette kapitlet har to deler, der jeg først diskuterer hvordan ideer er en viktig variabel og hvordan disse kan påvirke til både politisk endring og stabilitet. Den andre delen presenterer teorier på hvilke konsepter og ideer som inngår i nyproduktivisme-begrepet og ikke, og utleder på bakgrunn av dette fire teoretiske forventninger til hva analysen vil vise. I kapittel 4 diskuteres den metodiske

tilnærmingen og datamaterialet som benyttes i analysen. Kapittel 5 benyttes til å analysere og diskutere de empiriske funnene opp i mot de fire teoretiske forventningene, og belyser på denne måten forskningsspørsmålet for studien. I kapittel 6 oppsummeres viktige funn, og det trekkes noen slutninger på bakgrunn i de teoretiske og empiriske funnene. Til slutt drøfter jeg eventuelle metodiske og teoretiske svakheter ved studien, etterfulgt av forslag til videre forskning.

2 Forskningsfeltet og tidligere forskning

Formålet med dette kapitlet er å presentere tidligere forskning og vise til relevante studier som er viktige utgangspunkt for studiens tilnærming til feltet. Dette kapitlet gir et omriss av studiens plassering i forskningsfeltet og dens bidrag, samtidig som det er en bakgrunn for caset "norsk landbrukspolitikk". Dette gjøres med grunnlag i internasjonal og nasjonal forskning på landbruksfeltet og referanser til hvordan statsvitenskapelige tilnærminger kan bidra ytterligere til dette feltet. Victor Hugos (1877: 300) ord "There is one thing stronger than all the armies in the world, and that is an idea whose time has come", kan forstås som en illustrasjon på studiens teoretiske rammeverk der ideer er viktige for å forklare politikk. Dette kapitlet skal peke på hvilke ideer dette er snakk om, hvor de kommer fra og hvordan man kan tilnærme seg dem analytisk.

2.1 Klimaendringer, befolkningsvekst og matmangel

Shiva (2011: 169) beskriver en "triple crisis". Den tredelte krisen består av klimakrise, energikrise og matkrise. Av disse tre er matkrisen den mest kritiske, da denne allerede rammer store deler av verdens befolkning. Klimarapporten fra FN som ble lagt frem våren 2014, slår fast at "All aspects of food security are potentially affected by climate change, including food access, utilization, and price stability" (IPCC 2014: 18). De siste 5-10 årene har vært preget av tørke og ustabile forhold for matproduksjon, som blant annet har ført til internasjonal prisvekst på matvarer. Denne utviklingen viser hvordan den internasjonale matforsyningen er usikker og i stor grad er drevet av værforhold. Usikkerheten fører med seg spekulasjoner som øker prisene ytterligere (Almås et al. 2013). Bildet er imidlertid mer komplekst, da FNs klimapanel viser til at på global basis står landbruket for rundt en fjerdedel av utslipp av drivhusgasser (Smith et al. 2014). Industrialisert landbruk¹ benytter store mengder ikke-fornybar energi både til å produsere og transportere varer. I tillegg øker etterspørselen etter mat på grunn av raskt voksende middelklasser i Kina, og delvis India. Energi er også en del av bildet da teknologisk utvikling har gjort det mulig å konvertere mat til energi på en nyskapende og effektiv måte. At matjord blir brukt til å produsere biodrivstoff, som et alternativ til oljen oppfattes som et klimatiltak, men på en annen side setter det verdens matforsyning under press når arealer brukes til å produsere drivstoff i stedet for mat (Almås et al. 2013). På denne måten forsterker energi-, klima- og matkrisen hverandre. Forskningslitteraturen viser til at disse globale faktorene er viktige for å forstå den

¹ Industrielt landbruk defineres ulikt, men viktige elementer som inngår er store gårder basert på monokultur, stor bruk av kunstgjødsel, sprøytemidler og mekanisering (Horlings og Marsden 2011).

politiske utviklingen på nasjonalt nivå (Daugbjerg og Swinbank 2012; Skogstad 2008). Før vi ser på hvilke forståelser som har preget landbruksforskningen både internasjonalt og nasjonalt, skal vi se nærmere på hva som forstås som den norske modellen innen landbruk.

2.2 Den norske modellen

Norsk landbrukspolitikk beskrives av mange som et spesielt tilfelle med egne løsninger på utfordringene på politikkområdet (Almås et al. 2013; Grue 2014; Farsund 2004). For det første handler utfordringene om at norsk landbruk drives under noen av verdens vanskeligste klimaforhold for matproduksjon. For det andre er det nasjonale markedet begrenset, da det skal være mulig å produsere mat i fra Finnmark i nord, til Lindesnes i sør (Grue 2014). For det tredje skaper en oljesmurt økonomi et svært høyt lønns- og kostnadsnivå i forhold til andre land. Landbrukspolitikken består derfor av en rekke reguleringer for at matproduksjon i Norge skal være mulig. Dette er noe av rammene for den ”norske modellen” (Almås et al. 2013; Grue 2014). Virkemidlene i modellen består blant annet av tollbasert importvern for å hindre ødeleggende konkurranse fra utlandet, som norske forhold vanskelig leverer til. I tillegg skal markedsregulering bidra til innenlands regulering av tilbud og etterspørsel for å sikre produksjon i alle deler av landet. Et tredje virkemiddel som står sentralt er budsjettstøtten direkte til bonden, som skal sikre levedyktig inntekt uten å øke prisene til forbrukerne for mye. I tillegg til de øvrige virkemidlene står forhandlingsinstituttet sterkt i den norske modellen, med årlige jordbruksforhandlinger mellom næringen og staten, noe som er unikt i verdenssammenheng (Almås et al. 2013).

Den norske modellen oppfattes ofte som proteksjonistisk og lite økonomisk bærekraftig fra internasjonalt hold (Almås et al. 2013; Grue 2014). En slik posisjon preger handelspolitikken, forholdet til EU og hvordan den norske modellen manøvrerer seg innenfor internasjonale avtaler, som for eksempel WTO-avtalen. Modellen kan forstås ut fra en samlet norsk visjon hos folket, myndigheter, næringen og forskere om at norsk matproduksjon er et samfunnsoppdrag og at det er noe spesielt med Norge som må tas vare på (Storstad 2007). Dette kan settes i sammenheng med Norges generelle selvilde som ”annerledeslandet” (Leira et al. 2007). Vi er utenforlandet, som blant annet ikke ønsker å være med i EU på grunn av spesielle nasjonale egeninteresser. Nasjonalt har forskningen på landbrukspolitikken dermed vært preget av at landbruket anses som noe ”spesielt” på grunn av dens sterke posisjon i norsk politikk, ofte referert til som segmentering eller sektorpolitikk (Farsund 2004; Grue 2014; Veggeland 2000). Dette er viktige bidrag i forståelsen av norsk landbrukspolitikk. I tillegg har

nasjonal og internasjonal forskning adressert både stabilitet og endring innen landbrukspolitikk med bruk av *regime*-begrepet (Almås et al. 2013; Heggem 2014; Horlings og Marsden 2011). Hvordan både internasjonal og nasjonal landbrukspolitikk har blitt forstått ut fra ulike landbruksregimer er viktig for å ikke bare sette denne studien inn i en nåtidig kontekst, men også kunne trekke historiske paralleller og se et eventuelt nytt landbrukspolitisk regime i lys av tidligere regimer.

2.3 Landbrukspolitiske regimer

Forskning har forstått de ulike nasjonale og internasjonale politiske strategiene i landbrukspolitikk som *landbruksregimer* (Heggem 2014). De siste årene har forskningsfeltet antydnet et skifte til et nyproduktivistisk landbruksregime (Almås et al. 2013; Burton og Wilson 2012; Rønningen og Burton 2013; Horlings og Marsden 2011; Perkins 2012). Ordet ”ny” i begrepet nyproduktivisme gir oss inntrykk av at noe nytt erstatter det som tidligere har vært. Om nyproduktivisme er et skifte til nytt regime, hva er det i så fall et skifte *fra*?

Rommetvedt (2002) viser til hvordan skiftende internasjonale forhold har påvirket nasjonale og lokale myndigheters politiske strategier. Etterkrigstiden var blant annet preget av et internasjonalt fokus på å øke matforsyningen, noe som ofte refereres til som *den produktivistiske landbruksmodellen*, eller bare ”produktivisme” (Almås et al. 2013; Burton og Wilson 2012). Bjørkhaug og Richards (2008) beskriver denne modellen som noe mer enn landbrukspraksis, da det også handler om myndighetenes politiske ideer om landbrukets rolle og politiske instrumenter for å sikre nok mat til befolkningen i en tid der Europa skulle stable seg på beina etter krigen. Produktivisme som en drivkraft for å produsere mat slo ut i proteksjonistiske trekk både i Norge og Europa, og resultatet ble en sterk regulering av landbruket med landbruksstøtte, markedsregulering og tollvern (Almås et al. 2013).

Man så etter hvert at produktivisme hadde skapt mange uheldige konsekvenser med blant annet stor overproduksjon og betydelig miljøskader (Heggem 2014). Det ble snakk om smørberg, vin- og melkesjøer i Europa (Bjørkhaug og Richards 2008). Dette var vel og merke i rike land, som kunne eksporterte billige overskudds-varer til utviklingsland, som med dette tapte i konkurransen om å ha egen matproduksjon. Man sto etter hvert foran to politiske utfordringer, én knyttet til miljø og én knyttet til økonomi og handel. Legitimiteten til et statlig støttet landbruk visnet i lys av miljøskader og uheldige konsekvenser for utviklingsland (Almås et al. 2013). På 1980-tallet nådde krisen toppen, og en politisk snuoperasjonen til det vi kan kalle *post-produktivisme* startet, eller mer presist ikke-produktivisme, da det var et

forsøk på å stanse eller reversere utviklingen. Regimet var preget av nyliberale ideer med USA i spissen, og internasjonale WTO-forhandlinger med krav om innskrenking av subsidier kom på banen (Heggem 2014). Staten skulle redusere støtten til produksjon, og heller gi insentiver for å bøte på de skader som var gjort på miljøet (Bjørkhaug og Richards 2008).

I frykt for at landbruket som næring ikke skulle overleve en slik liberalisering gikk blant annet Norge og flere andre europeiske industriland i mot strømmen når det gjaldt den liberale politikken (Rønningen og Burton 2013). Den norske posisjonen var at landets spredte matproduksjon og landbrukets funksjon i opprettholdelse av bosetting i distriktene, ikke kunne overleve en slik liberalisering. Globaliseringen satte likevel press på å endre ordningene med omfattende subsidier og miljøutfordringene. Post-produktivismen i Norge og Europa forøvrig, munnet dermed ut i det som blir beskrevet som *multifunksjonelt landbruk* (Bjørkhaug og Richards 2008; Heggem 2014; Horlings og Marsden 2011). Begrepet ”multifunksjonelt” skulle gjenspeile landbrukets kompleksitet, bredde og utallige mål utover matproduksjon. Landbrukets positive eksternaliteter, eller fellesgoder, som levende distrikter, biologisk mangfold, miljø, kulturarv og bevaring av kulturlandskap ble frontet som landbrukets mandat, og ga en ny legitimitet til subsidier til landbruket på 1990-2000-tallet (Rønningen og Burton 2013).

Forskningsfeltets fokus på globale faktorer, den norske modellen og landbrukspolitiske regimer danner grunnlag for denne studiens tilnærming til landbrukspolitikk. Videre skal vi gå nærmere inn på hvordan man med statsvitenskapelige studier kan bidra til ytterligere innsikt på feltet.

2.4 Mainstreaming av forskning på landbrukspolitikk

Grant (2012a) viser til at statsvitenskapelig forskning på landbrukspolitikk har hatt et ensidig fokus på landbrukspolitikk som sektorpolitikk og behandlet det som et spesielt felt som trenger egne teorier og tilnærminger. Dette er jamfør litteraturen i 2.2 om den norske modellen og hvordan landbrukspolitikk generelt har blitt oppfattet som et spesielt område i politikken. På bakgrunn av en slik tilnærming utvikles teorier som kun er til for å forklare landbrukspolitikk, noe som flere statsvitere anser som svært lite fruktbart for et forskningsfelt (Grant 2012a; Saurugger 2014; Skogstad 2008). Som en reaksjon på dette søker man en ”mainstreaming” av statsvitenskapelige studier, som benytter overordnede teorier og analytiske tilnærminger uansett hvilket politisk felt som undersøkes (Saurugger 2014). Videre skal vi se hvordan tidligere forskning har tilnærmet seg feltet og hvordan denne studien kan

bidra med en ny tilnærming som både søker mainstreaming av statsvitenskapelig forskning, samtidig som den er godt plantet i det landbrukspolitiske feltet.

2.4.1 Politiske partier

Innen statsvitenskapelig forskning har det lenge vært et tydelig fokus på at det først og fremst er interesser og interesseorganisasjoner som har hatt innflytelse på landbrukspolitikk (Grant 2012a; Daugbjerg og Swinbank 2012). Grant (2012a) hevder i sin artikkel at fokuset på interesser og interessegrupper blant annet har neglisjert studier av politiske parti som sentrale analyseobjekt i landbrukspolitisk forskning. Han mener det er på tide å studere politiske partier når det gjelder dette feltet i likhet med andre statsvitenskapelige studier av politikk. Ifølge Grant (2012a) spiller politiske partier en nøkkelrolle i å definere den politiske dagsorden, prioriteringer og er en viktig brikke i politisk utforming.

Situasjonen i norsk politikk taler for en slik tilnærming, da fokuset på Norge og landbruket som ”spesielt” ifølge flere har avtatt de siste 15-20 årene (Farsund 2004; Grue 2014). Dette baseres blant annet på studier som viser til en desegmentering av norsk landbrukspolitikk, der politikken har gått fra å være sektorpolitikk til å bli generell samfunnspolitikk (Farsund 2004; Grue 2014; Veggeland 2000). Man ser en dreining til at de typiske ”bondepartiene” får mindre betydning, samtidig som landbrukspolitikk generelt blir et bredere område som blir viktigere i alle parti (Grant 2012a). I den ”nye” landbrukspolitikken må det tas hensyn til miljøutfordringer, forbrukerinteresser og internasjonale avtaler (Daugbjerg og Swinbank 2012). På grunn av dette har Stortinget stått frem som en enda viktigere arena for utforming av landbrukspolitikk og dets detaljer (Farsund 2004; Rommetvedt 2002; Veggeland 2000). Det blir særlig tydelig i dagens situasjon med mindretallsregjering som i større grad må forhandle frem landbrukspolitikken med de andre partiene på Stortinget, en situasjon som ofte refereres til som ”stortingsregjereri” (Thorsen 2013). Dette har stor betydning for denne studiens bidrag, da det blir essensielt å inkludere analyser av politiske partier på Stortinget for å få innsikt i norsk landbrukspolitikk.

2.4.2 Variabler som påvirker politikk

Når det gjelder *hva* som påvirker de politiske partiene til å forme politikken på ulikt vis, har feltet vært preget av en polarisering mellom institusjonelle teorier og aktør-sentrerte teorier (Farsund 2004; Grant 2012a; Veggeland 2000; Skogstad 1998). Institusjonelle teorier forklarer godt hvordan strukturer og aktørers handlinger innenfor disse påvirker til en stabil politikk på et område, men er ikke like god når politikken endrer seg (Daugbjerg og Swinbank

2009; Skogstad 1998). Landbrukspolitikk har også vært knyttet opp til studier i politisk økonomi, og mye av denne litteraturen finner sine svar i rasjonelle aktører og grupper (Daugbjerg og Swinbank 2009). I politisk økonomi oppfattes imidlertid landbrukspolitikken ofte som ”government failure”, fordi politikken ikke er i stand til å ta hensyn til marked og lønnsomhet, men forholder seg til ulike gruppers behov, fremfor statens ”behov” for lønnsomt landbruk (Daugbjerg og Swinbank 2009). De økonomiske teoriene er derfor ikke alltid i stand til å forklare landbrukspolitikk, da den strider mot økonomiske prinsipper om lønnsomhet. I tillegg er Putnams (1988) to-nivå-analyse en utbredt teori som fokuserer på at forhandlinger både på nasjonalt og internasjonalt nivå påvirker den nasjonale landbrukspolitikken. Noe av svakhetene med denne teorien er at den ikke tar høyde for at analyser viser at ulike stater til syvende og sist har ulike ideer og verdier som er med på å bestemme hvilken politikk som blir ført. Interessegrupper og internasjonale organisasjoner har ikke alltid påvirkningskraft til å overstyre statenes egne ideer og overbevisninger i slike forhandlinger (Daugbjerg og Swinbank 2009). Med bakgrunn i den tidligere forskningen plasserer denne studien seg i en mellomstilling, da den kombinerer institusjonelt perspektiv med et aktør/interessebasert perspektiv og anser ideer som en viktig variabel som påvirker politikk (Daugbjerg og Swinbank 2012; Farsund 2004). Studien bygger bro mellom de to perspektivene fordi ideer befester seg i både interesser og institusjoner, og kan dermed forklare både politisk stabilitet og endring (Skogstad 1998).

Tilnærmingen styrkes gjennom at nyere studier viser til at globale faktorer (som presentert i kapittel 2.1) fører nye ideer inn i politikk på nasjonalt nivå (Daugbjerg og Swinbank 2012; Grant 2012b; Skogstad 2008). I landbruksforskningen pekes det på hvordan klimaendringer, spekulasjoner i mat- og landbruksvarer, befolkningsvekst, matsikkerhet og generelt endringer i globalt forbruk har skapt en fornyet drivkraft for økt bærekraftig matproduksjon, som kan forstås som *nyproduktivistiske* ideer (Burton og Wilson 2012; Evans 2013; Ilbery og Maye 2010; Perkins 2012). Tidligere forskning på nyproduktivisme har fokusert sine analyser på ulike sider av begrepet, som for eksempel økonomi, jordbruksoppgjør, agronomi og bøndernes oppfatning av egen situasjon (Bjørkhaug, Almås og Brobakk 2013; Burton og Wilson 2012; Evans 2013; Perkins 2012). Nyproduktivisme blir i denne studien forstått som et mulig nytt landbruksregime i form av nye politiske ideer og strategier om landbrukspolitisk utforming. Studien belyser derfor en annen side av nyproduktivisme som vi vet lite om fra før på forskningsfeltet (Grant 2012a). Noen vil mene at å legge til enda et ”isme”-regime er med på å komplisere bildet av landbrukspolitikken,

særlig siden lite samstemt bruk av begrepet har gjort nyproduktivisme mer komplekst enn det egentlig er (Wilson og Burton 2015). Nye begreper har imidlertid fordeler som vi kan dra nytte av i denne studien, da de kan plukkes fra hverandre og analyseres for å bidra til en større forståelse for feltet i stedet for å komplisere det ytterligere. I dette tilfellet blir nyproduktivistiske ideer benyttet som et analytisk verktøy og fungerer som en indikator på global påvirkning på norsk landbrukspolitik.

Denne studiens analytiske tilnærmingen representerer på denne måten et bidrag til mainstreaming av landbrukspolitisk forskning med analyser av politiske parti, samtidig som den står sterkt innenfor landbruksfeltet med fokus på nyproduktivisme og regimer. Videre skal vi se på det teoretiske rammeverket og hva politiske ideer er, hvordan de kan påvirke politikken og hvilke konsepter som inngår i nyproduktivistiske ideer.

3 Teoretisk rammeverk

Dette kapitlet består av to deler, der den første gir en oversikt over teorier om hvordan ideer kan forstås som en variabel i statsvitenskapelig forskning. King, Keohane og Verba (1994: 19) poengterer at "A social science theory is a reasoned and precise speculation about the answer to a research question, including a statement about why the proposed answer is correct". For å belyse forskningsspørsmålet i denne studien bruker jeg ingen "grand theory" som kan forklare alle aspekter ved landbrukspolitikken i Norge, men jeg bruker et teoretisk rammeverk som potensielt kan gi innsikt i hva som kan påvirke landbrukspolitik og hvordan. De teoretiske rammene er grunnleggende for å kunne analysere de politiske partiene og de hjelper oss å sortere det empiriske materialet, som er en forutsetning for at vi kan spekulere omkring hva som påvirker og hvordan.

Den andre delen av dette kapitlet presenterer teorier om hva nyproduktivisme-begrepet innebærer og ikke. Basert på tidligere forskning utledes fire teoretiske forventninger til hva analysen av de norske politiske partiene vil vise. Som nevnt tidligere er ikke forskningslitteraturen samstemt i hva begrepet innebærer, men ved å utlede teoretiske forventninger, vil vi kunne analysere ulike forskningsbaserte forestillinger om begrepet.

3.1 Ideer som forklaring

For å få innsikt i om og hvordan norsk landbrukspolitik kan påvirkes av nyproduktivisme er teorier om ideers påvirkning på politiske aktører og beslutninger sentrale. Keynes (1936) understreker betydningen av ideer i sin konklusjon i *The General Theory*:

The ideas of economists and political philosophers, both when they are right and when they are wrong, are more powerful than is commonly understood. Indeed, the world is ruled by little else. Practical men, who believe themselves to be quite exempt from any intellectual influences, are usually slaves of some defunct economist (1936: 383).

Ideer er et av mange svar på spørsmål om hvilke variabler som ligger bak politiske beslutninger, prosesser og endringer. Skogstad (1998) skriver i sin analyse av politiske endringer at disse ofte blir forklart av to faktorer: hvilke interesser som dominerer og utformingen av politiske institusjoner. Hun kommer imidlertid med en tredje tilnærming, som er at ideer også kan påvirke politikken. 1980/90-tallet var preget av en debatt om hvorvidt politiske beslutninger og endringer kunne spores tilbake til interesser eller ideer. Ideer har som en viktig variabel gjort inntog i statsvitenskapelige studier, og Campbell (1998: 379)

poengterer viktigheten av å inkludere disse fordi "ideas matter" i politikk. Hall (1989) fremmer også at ulike ideers betydning må vektlegges innen all studie av politikk:

Simply recognizing that ideas are important to the development of policy is not enough, however. All too often ideas are treated as purely exogenous variable in accounts of policy making, imported into such accounts to explain one outcome or another, without much attention to why specific ideas mattered (1989: 362).

Ideer er dermed en viktig forklaringsfaktor i seg selv i denne studien, og det blir viktig å se og vise hvordan akkurat nyproduktivistiske ideer potensielt virker. I analyser av ideers påvirkning kan de ses i interaksjon med interesser og institusjoner, da de på denne måten kan fanges opp og analyseres. Som variabel oppfattes de ofte som bakenforliggende eller i et samspill, da de ikke kan virke i et vakuum alene. Dette samspillet mellom ideer, interesser og institusjoner er tydelig der ideene benyttes av politiske aktører med makt og innflytelse, samtidig som de kan forankres og integreres i politiske institusjoner (Skogstad 1998). Dette står i motsetning til annen forskning som ofte først og fremst ser ideer som en følge av interesser (Campbell 1998). På lik linje med interesser og institusjoner er ideer på denne måten en faktor i seg selv som kan analyseres.

Denne analysen utelukker derfor ikke at andre tilnærminger kan gi innsikt i det aktuelle caset, men utgangspunktet er at en analyse med fokus på hvilke politiske ideer som preger partipolitikk, kan bidra med å belyse andre sider av landbrukspolitikken enn det som har dominert litteraturen på området. Studien tar dermed utgangspunkt i et rammeverk som setter politiske ideer i sentrum, og en teoretisk forventning om at ideer ligger bak mye av det vi ser av politiske beslutninger, prosesser og endringer (Campbell 1998; Daugbjerg og Swinbank 2009, 2012; Skogstad 1998, 2008).

3.1.1 "Ideas matter", hva så?

Hvilken betydning har det at "ideas matter"? Å anerkjenne ideer som en forklaringsvariabel i seg selv har følger for hvordan vi kan studere politikk, og legger dermed føringer for utformingen av denne studien. Først og fremst er vi avhengige av å definere hva en idé er for å kunne analysere hvilke ideer som rører seg i norsk landbrukspolitik. Vi kan bruke Halls (1993) definisjon på ideer, som er en sammensetning av *mål, instrumenter og problemforståelse*:

Policymakers customarily work within a framework of ideas and standards that specifies not only the goals of policy and the kind of instruments that can be used to attain them, but also the very nature of the problems they are ment to be addressing (1993: 279).

Vi kan ut fra dette velge og tolke ideer som en form for *verdensbilde*. Dette bilde er bygd opp av hva som anses som et problem (problemforståelse), hva anses som løsningen på problemet (mål) og hva som anses som veien til denne løsningen (politiske instrumenter). Det er mulig å forstå begrepet nyproduktivisme som en slik sammensetning, og i denne studien er vi derfor ute etter det *landbrukspolitiske verdensbilde* hos de politiske partiene på Stortinget, og om dette er preget av nyproduktivistiske ideer. Videre skal vi se nærmere på teorier om *hvordan* ideene kan påvirke politikken.

3.1.2 Hvordan kan ideer påvirke norsk landbrukspolitikk?

Solberg og Vik (2011) trekker frem tre tilnærminger til hvordan ideer er med på å forme politikk. Den første handler om at ideenes påvirkning avhenger av deres tilsynelatende evne til å forklare og løse et problem (Hall 1989; Solberg og Vik 2011). Ideene har ulik påvirkning ut i fra hva som oppfattes som et problem, og ideene kan fungere som veikart for politiske aktører for å løse disse problemene og nå de politiske målene (Solberg og Vik 2011). Kausalteorien i vårt tilfelle blir at politiske partier blir påvirket av de globale forholdene til å se problemer og løsninger på en gitt måte, og dette påvirker videre politikken som blir ført.

Den andre tilnærmingen til hvordan ideer påvirker politikk handler om at ideene avhenger av støtte fra de som har adgang til viktige arenaer for politiske beslutninger. Milner (1997: 18) vektlegger at det derfor er viktig innen studier av politikk å undersøke de som besitter "key powers". Dette innebærer blant annet mulighet til å initiere og sette dagsorden, endre foreslått politikk, ratifisere ønsket politikk, bruke veto mot uønsket politikk og foreslå offentlige folkeavstemninger. De ulike politiske partiene har ikke alle de ulike nøkkelmindighetene alene, men til sammen inkludert partier i regjering og i opposisjon, utgjør de politiske partiene i Norge utvilsomt sentrale aktører som innehar "key powers" i norsk landbrukspolitikk. Ideene kan få tyngde om de fungerer som et samlingspunkt for en koalisjon av politiske partier, samtidig som regjerende partiers ideer også vil kunne ha ekstra tyngde for hvilke tankesett som får innpass og ikke (Solberg og Vik 2011). Hall (1989) viser blant annet i sin analyse at keynesianske ideer fikk større innpass i land med sosialdemokratiske regjeringer enn i land med mer konservative regjeringspartier. Hvilke ideer som preger Høyre-FrP-regjeringen vil derfor kunne påvirke politikken mer. Samtidig vil ideer som sentrum- og venstrepartier² som et flertall er enige om kunne "veie opp" for denne påvirkningen.

² Benevnelsen "sentrum-venstrepartier" vil bety SV, Ap, Sp, KrF, Venstre og MDG, om ikke annet er spesifisert.

Den tredje tilnærmingen til hvordan ideer påvirker politikk tar utgangspunkt i forskning som mener paradigmer og paradigmeskifter forklarer endring i politikk (Hall 1993; Skogstad 2008). Paradigme kan beskrives som et sett med ideer, og et paradigmeskift er når disse ideene skiftes ut med nye. Solberg og Vik (2011: 12) beskriver disse skiftene som ”eksepsjonell” politikktøvelse, der det som tidligere var regnet som politisk mulig, ønskelig og fornuftig forandres totalt. Rammene for politisk handling blir med andre ord sprengt og erstattet med nye. Eksempler på hva som kan utløse slike endringer er om det er en bred oppfatning av krise, at det for eksempel er en mislykket politikk som blir ført, med motsigelser og uventede eller manglende resultater. Ved slike kriser føres nye ideer inn i politikken. Om klimaendringer, befolkningsvekst og matmangel fører nye ideer inn i norsk landbrukspolitik avhenger dermed av om dette oppleves som ”krise” av de politiske partiene.

3.1.3 Politisk endring og stabilitet: Paradigmer og ”policy layering”

Med utgangspunkt i den tredje tilnærmingen til Solberg og Vik (2011) om ideers påvirkning på politikk vil jeg legge til en fjerde tilnærming. Bakgrunnen for dette er at ideer ikke bare forklarer endring, men også stabilitet. I tillegg kan ikke all endring ses som paradigmeskifter. I den analytiske verktøykassen har vi teorier som forklarer både stabilitet og endring. Teorier om institusjoner og stivhengighet har vært brukt til å forklare stabilitet innen landbrukspolitikken, med lite fokus på interesser, verdier og ideer. Endringer og reformer innen landbruket har imidlertid ført til at disse teoriene må revurderes. Fokuset skifter fra strukturer, institusjoner og stabilitet, til verdier, interesser og *paradigmer* (Daugbjerg og Swinbank 2012). Daugbjerg og Swinbank (2012) argumenterer imidlertid for at institusjonelle og paradigmateteorier er to ytterpunkter, og at man heller bør kunne analysere endringer, og fravær av endringer, ved bruk av begrepet *policy layering*. Policy layering kan beskrives som den prosessen der keramikeren legger til lag på lag med leire for å kunne bygge på og omforme skulpturen sin. Den indre kjernen beholdes, men noe nytt legges til for å kunne omforme figuren til noe bedre. Slik kan også endringer innen politikk beskrives, samtidig som det forklarer hvorfor noen ting ikke endres. Daugbjerg og Swinbank (2012) legger vekt på at i en slik omformingsprosess står balansering av ideer og verdier sentralt. Sentrale spørsmål handler derfor om hvilke ideer som skal beholdes i kjernen, og hvilke som skal omformes?

Kapitlet har med dette lagt noe av grunnlaget for analysen med bakgrunn i forklaringsmodellen som ble vist i innledningen (se figur 1). Kort oppsummert hviler det teoretiske rammeverket på at de globale faktorene påvirker politiske ideer, og i vårt tilfelle er

nyproduktivisme denne politiske ideen, som videre påvirker norsk landbrukspolitikk. For analysen av de politiske partienes landbrukspolitiske orientering er det nødvendig å definere hvilke konsepter og ideer som inngår i begrepet nyproduktivisme og ikke. I neste del skal dette presenteres med bruk av forskning på nyproduktivisme, der konseptualiseringen munner ut i fire teoretiske forventninger om hva analysen vil vise.

3.2 Fire teoretiske forventninger

I dette delkapitlet skal vi se nærmere på teorier om begrepet ”nyproduktivisme”, slik at vi vet hvilke konsepter og ideer som inngår i begrepet. På denne måten kan vi skille mellom hva som kan regnes som nyproduktivistiske ideer og ikke. På grunnlag av forskning på et mulig nyproduktivistisk skifte utleder vi fire teoretiske forventninger om hva datamaterialet vil vise. Om de fire teoretiske forventningene blir støttet av funnene eller ikke, gir grunnlag for diskusjonen av forskningsspørsmålet: Hvordan påvirker globale nyproduktivistiske ideer norsk landbrukspolitikk?

3.2.1 Bærekraftig økning av produksjonen

Til tross for at forskning på nyproduktivisme er preget av usikkerhet rundt hva begrepet egentlig innebærer, er det særlig to faktorer som går igjen: økt produksjon og bærekraftig produksjon (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010). Det er noe ”nytt”, som Evans (2013: 61) beskriver slik: ”Emphasis is again being placed on increasing food production but within an environmental consciousness, a situation defined as ”neo-productivism””. På bakgrunn av dette velger jeg å definere nyproduktivisme i denne studien som *en fornyet drivkraft for økt produksjon, men med en forutsetning om en miljømessig bærekraftig produksjon* (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

Dette handler om den globale og historiske konteksten landbrukspolitikken befinner seg i. Man vet av tidligere landbruksregimer at industrialisering og intensivering av matproduksjonen har en boomerang-effekt på fremtidens matproduksjon (Horlings og Marsden 2011). Landbruket har satt dype fotavtrykk i miljøet med bruk av kunstgjødsel, sprøytemidler og mye vann. Nyproduktivisme handler derfor ikke om å gjenopprette gamle regimer. Gamle regimer er nettopp ”gamle” på grunn av store mangler som gjorde at de ble skiftet ut. Et nytt regime handler heller om at landbruk og mat blir knyttet til nye politikk-områder. Landbruk blir et tverrpolitisk tema fordi man i dag vet at landbruket påvirker og handler om mye mer enn bare mat. Disse inkluderer blant annet kvalitet, sikkerhet, biologisk og kulturelt mangfold, immaterielle rettigheter, dyrevelferd, miljø, forurensning, energibruk,

kjønn og sosiale ulikheter. Blant disse er imidlertid den store kategorien ”miljø” den viktigste. Fremtidens eller dagens matmangel gir som sagt en fornyet drivkraft for produksjon, men ikke på hvilken som helst bekostning (Horlings og Marsden 2011). Ideen nyproduktivisme har et langsiktig perspektiv, der det argumenteres for en effektiv, men ikke utnyttende bruk av naturens ressurser (Ilbery og Maye 2010). Med bakgrunn i forskningslitteraturen er den første teoretiske forventningen til analysen av partipolitiske ideer at: *Økt produksjon og bærekraftig produksjon settes i sammenheng.*

3.2.2 Strukturendringer og ny teknologi for økt effektivitet

Nyproduktivisme handler om å forene konfliktfylte mål (Evans 2013). Kombinasjonen av produktivisme og bærekraftig landbruk gir en rekke utfordringer. Landbrukspolitikken utvides til et bredt politisk felt som må ta hensyn til både miljø, økonomi og sosiale forhold. Ifølge Evans (2013) presser balansering mellom økt produktivitet og miljøhensyn frem krav om omorganisering i landbruket. Politiske restriksjoner på produksjon vil bli utfordret, men også nye politiske reguleringer og lovverk for å sikre miljøvennlig landbruk vil komme i fokus. Ifølge Bjørkhaug og Richards (2008) har Norge et sterkt multifunksjonelt regime med ideer som er godt befestet i både politikk og praksis. Med dette utgangspunktet kan vi spekulere i om vi kan forvente store endringer i organiseringen av landbruket? Evans (2013) og Rønningen og Burton (2013) påpeker at dette også avhenger av mentaliteten og bildet man har av landbruket og hva som er naturlig. Om politiske partier ser store ”mega-gårder” med flere hundre kyr i norske distrikter som naturlig, eller ikke, er avgjørende.

Av disse mangfoldige utfordringene er kjerneideen om økt og effektiv produksjon særlig sentral. Mer mat skal produseres, men på en mer bærekraftig og effektiv måte. Økonomisk blir det et ekstra press på strukturell omorganisering i landbruket, også omtalt som industrialisering av landbruket (Horlings og Marsden 2011). Videre fører dette til at ny teknologi settes på den politiske dagsorden. Matproduksjonen i et miljøperspektiv må bruke mindre energi, særlig med tanke på fossilt brennstoff. Med bakgrunn i dette kan debatten om potensialet i genmodifisert mat og bioteknologi³ tenkes gjenåpnet (Ilbery og Maye 2010). Dette knyttes særlig til skiftet fra en økonomibasert på oljeindustri til en grønn økonomi, ofte omtalt som bioøkonomi (Wilson og Burton 2015). Ut i fra bildet som tegnes av

³ Bioteknologi kan defineres som ”anvendelse av naturvitenskap og teknologi på levende organismer og på deler, produkter og modeller av disse, slik at levende eller ikke-levende materialer endres for å frambringe kunnskap, varer og tjenester.” (Kunnskapsdepartementet 2011: 15).

nyproduktivismen i forskningslitteraturen blir den andre teoretiske forventningen at: *Partiene vil effektivisere matproduksjonen gjennom strukturendringer og ny teknologi i landbruket.*

3.2.3 Matsikkerhet som et overordnet mål

Bakgrunnen for de ovennevnte konseptene av nyproduktivismen er en forestilling om at skiftet skal være løsningen på å kunne mette 9 milliarder mennesker innen 2050 (IPCC 2014). Grant (2012b: 423) snakker om "the revival of food security" i forhold til overgangen fra et forbrukerorientert landbruk til et produksjonsorientert landbruk. Matsikkerhet-begrepet har lenge blitt forstått som å handle om trygg mat (food safety), mye på grunn av matskandalene Europa har opplevd siden 80-tallet, som dioksinskandalen, kugalskap (BSE), E.coli og salmonella-funn i matvarer. Matsikkerhet-begrepet blir i dag ifølge Grant (2012b) i større grad knyttet til det å produsere *nok mat*, slik begrepet ble forstått i etterkrigsårene. Noe av årsaken til dette er at matsikkerhet for alvor kom på banen etter det som beskrives som et globalt mat-sjokk i 2007/2008 (Maye og Kirwan 2013). Mange land har lenge vært klar over trusselen mot matsikkerhet på grunn av forhold som befolkningsøkning, ustabile værforhold og at flere og flere arealer blir brukt til produksjon av biodrivstoff fremfor mat, samt fenomenet "land grabbing" der rike land kjøper og produserer maten sin på landarealer i fattige land. Men trusselen ble virkeliggjort da flere sammenfallende forhold gjorde at matprisene gjorde et kraftig hopp i 2007/2008, og man opplevde blant annet at store eksporterende land stengte grensene for å stabilisere sin egen matforsyning (Maye og Kirwan 2013).

Flere hevder at det globale sjokket har ført til en bred politisk konsensus om at matsikkerhet er et overordnet mål, både nasjonalt og globalt (Candel, Breeman, Stiller og Termeer 2014; Grant 2012b; Maye og Kirwan 2013). Maye og Kirwan (2013: 3) hevder "...it becomes clear that institutions which would previously have had little connection with each other, and which have quite different agendas and power, are aligning behind the idea of a food security frame." Flere hevder imidlertid at denne enigheten kan være tvetydig da begrepet kan forstås på ulike måter (Candel et al. 2014; Maye og Kirwan 2013). Nyproduktivismen blir i dette bildet forstått som løsningen på matkrisen og den usikre matforsyning, og som en strategi som vil føre til matsikkerhet (Grant 2012b; Maye og Kirwan 2013). I nyproduktivistisk forstand presiserer imidlertid Maye og Kirwan (2013) at matsikkerhet innebærer både kvalitet og kvantitet, og at det ikke bare er snakk om nok mat. De globale forholdene som igjen har satt matsikkerhet på dagsorden gjør det særlig viktig at

ikke bare ett kriterium vektlegges, men at det er snakk om en balanse mellom nok mat, trygg næringsrik mat og bærekraftig produksjon av denne maten.

En analyse av bruken av begrepet kan derfor gi oss innsikt i om politikken er preget av nyproduktivisme eller ikke. Dette handler om hvordan målet om matsikkerhet skal nås og med hvilke virkemidler. Hvilken politikk som blir ført avhenger dermed av hva de politiske partiene legger i begrepet matsikkerhet. Dette danner grunnlag for en tredje teoretisk forventning til analyseresultatet: *Partiene har matsikkerhet som overordnet mål.*

3.2.4 Et høyre/venstre-skille

Burton og Wilson (2012) viser i sin studie til at nyproduktivisme kan ta ulike former *innenfor* ulike landbruksregimer. De mener klima- og miljøfokus har bremset intensivering av landbruket i Europa, som gjør at det her fortsatt kan beskrives som multifunksjonelt. Nyproduktivisme kan derfor oppstå i Norge til tross for et multifunksjonelt landbruksregime. De har imidlertid tatt til orde for at forskjellig bruk av nyproduktivisme-begrepet har gjort forskningen på feltet svært komplisert. De samler derfor i sin studie mye av litteraturen på området og skisserer ut fra dette fire former, eller typer, nyproduktivisme. De skiller imidlertid mellom hvilke former som oppstår i land med multifunksjonelle tradisjoner og de man kan finne i nyliberale land (se vedlegg A). Med bakgrunn i dette er to av formene spesielt interessante med tanke på at norsk landbrukspolitikk fortsatt av mange blir forstått i en multifunksjonell kontekst (Almås et al. 2013; Grue 2014; Heggem 2014; Rønningen og Burton 2013).

Disse to formene er: *reposisjonert produktivisme* og *markedsbasert produktivisme*⁴. I den *reposisjonerte* formen for nyproduktivisme er produktivismen, eller produksjonskravet, nedtonet for å passe inn i det multifunksjonelle systemet med mål om miljøvennlig bærekraftig landbruk og andre fellesgoder landbruket produserer (Burton og Wilson 2012; Rønningen og Burton 2013). Den *markedsbaserte* produktivismen er ikke nedtonet på samme måte og er mye mer drevet av nyliberale ideer. Nyliberalisme kan forstås som politiske ideer som legger vekt på menneskelig frihet, særlig økonomisk og med tanke på eiendomsrett (Thorsen og Lie 2007). Nasjonalt og internasjonalt kan det bety markedsorientering i organisasjonsutforming og virkemiddelbruk som løsninger i politisk administrering, fokus på statenes frihet i et fritt marked og fri handel. Markedsbasert produktivisme er preget av tanker

⁴ De andre to formene, konkurransebasert og kooperativ produktivisme, er å finne i land som har vært preget av nyliberalisme i landbrukspolitikk (f.eks. New Zealand og Australia). Vi kan ikke si dette gjelder for norsk landbrukspolitikk, som gjør de lite relevante og blir derfor ikke videre redegjort for her (Almås et al. 2013).

om åpnere marked og matvareselskapers interesser, og en idé om at det i mindre grad trengs politisk styring for å oppnå økt produksjon. Likevel har formen en viss tilpasning, da den sameksisterer med det multifunksjonelle regimet, om dog bare territorielt (Burton og Wilson 2012; Rønningen og Burton 2013).

På bakgrunn av dette kan vi også si noe om teoretiske forventinger når det gjelder hvilke former for nyproduktivisme som preger partiene. Høyre-venstre-aksen i norsk politikk er et bilde som brukes når det gjelder ulike spenninger i det politiske landskapet. I landbrukspolitisk kontekst handler dette om spenninger mellom sterk eller svak statlig innblanding, som virkemiddelstyrt eller markedsstyrt landbruk (Grue 2014; Jakobsen, Aalberg og Heggem 2012). Aksen blir også brukt om spenning mellom ideer om kollektivism/sosialisme og individualisme, som handler om staten har ansvar eller ikke. I lys av definisjonene ovenfor kan vi forstå markedsbasert produktivisme som en tydelig høyreholdning tilknyttet nyliberalisme med svak stat, marked og individualisme, mens venstreholdninger ofte forbindes med pro-kollektivism, økonomisk likhet og statlig ansvar (Jakobsen et al. 2012; Thorsen og Lie 2007). Dette er grunnlaget for den fjerde og siste teoretiske forventningen i denne studien: *Høyrepartiene preges av markedsbasert produktivisme, mens sentrum-venstrepartiene preges av reposisjonert produktivisme.*

4 Forskningsdesign

Med dette kapitlet har jeg til hensikt å vise hvordan valg av metode, datainnsamling, utvalg og analyse på best mulig måte kan bidra til å besvare forskningsspørsmålet for denne studien. Jeg beskriver og begrunner metodiske valg, og gir en gjennomgang av prosessen rundt datainnsamlingen. Til slutt vurderes analysens validitet og reliabilitet, og studiens muligheter og begrensinger når det kommer til generalisering.

4.1 Metodisk tilnærming

Ifølge King et al. (1994) har samfunnsvitenskapelig forskning som mål å beskrive, forklare og trekke slutninger om den verdenen vi lever i. Det skilles mellom kvalitativ og kvantitativ forskningstradisjon, som ofte oppfattes som motsetninger. King et al. (1994) hevder imidlertid at det er kun snakk om ulike forskningsteknikker og ikke ulike logikker. Teknikken er ulik i og med at kvantitativ metode baserer seg på tallmateriale og statistiske analyser av målbare fenomen, mens kvalitativ forskning ikke baserer seg på tallmessige målinger. King et al. (1994) sitt syn deles ikke av alle (McKeown 1999), men likheten i logikk er tydelig i denne studien, med bruk av teori og tidligere forskning til å utlede teoretiske forventninger som utgangspunkt for analysen. Kvalitativ metode fokuserer ofte på en eller få enheter som gir omfattende informasjon om en hendelse, enhet, avgjørelse, institusjon, område eller sak (King et al. 1994). Metoden er svært fleksibel, noe som har ført til kritikk da det kan føre med seg begrensinger om generalisering. Det er derfor ekstra viktig å diskutere mangler og ha et transparent forskningsdesign for å høyne kvaliteten på forskningsarbeidet. I denne studien er i tillegg tidligere forskning, forskningsfeltet og det teoretiske rammeverket en presentasjon av konteksten for norsk landbrukspolitikk, som er viktige bidrag for å styrke kvaliteten på designet med bruk av case-studie.

4.1.1 Case-studie: muligheter, utfordringer og begrensninger

Det er ikke bare én definisjon på case-studier innen samfunnsvitenskapelig forskning, men jeg velger å ta utgangspunkt i Yins (2014) tofoldige-definisjon. Denne forståelsen definerer først målet og rammene av en case-studie:

1. A case study is an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon (the "case") in depth and within real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context may not be clearly evident (Yin 2014: 16-17).

Videre inkluderer definisjonen den posisjonen man som forsker befinner seg i, hvilket datamateriale man har og hvordan dette danner grunnlag for analysestrategien:

2. The case study inquiry copes with the technically distinctive situation in which there will be many more variables of interest than data points, and as one result relies on multiple sources of evidence, with data needing to converge in a triangulating fashion, and as another result benefits for the prior development of theoretical propositions to guide data collection and analysis (Yin 2014: 16-17).

Dette definerer case-studie som metode, samtidig som det peker på viktige komponenter som gjelder for denne studien. Forholdet mellom globale endringer og norsk landbrukspolitikk er et komplekst forhold som gjør at case-studie egner seg mer enn andre metoder. Case-studie er gjerne foretrukket når forskningsspørsmålet handler om ”hvordan” eller ”hvorfor”, og anbefales der caset kan beskrives som spesielt eller unikt og kan bidra til å teste teori (Yin 2014). Case-studie blir ut fra denne definisjonen svært relevant å bruke med tanke på at caset ”norsk landbrukspolitikk” er et samtidsfenomen i en kontekst bestående av mange variabler som har uavklarte forhold til hverandre. Jeg har på denne måten lite kontroll over hendelser og årsakssammenhenger, men har i gjengjeld tilgang til store mengder data og kan bruke tidligere forskning og teoriutvikling som veiledning i både datainnsamling og analyse. En komparativ case-studie kunne vært et alternativ, men slik som Gerring (2004) presiserer:

There is little point in pursuing cross-unit analysis if the units in question do not exhibit variation on the dimensions of theoretical interest and/or the researcher cannot manage to hold other, potentially confounding, factors constant (2004: 352).

Det er med andre ord lite hensiktsmessig i denne sammenhengen å prøve å finne en sammenlignbar enhet med norsk landbrukspolitikk, da omfanget av variablene som inngår i, og påvirker selve fenomenet, er delvis ukjent for forskeren. Samlet sett utgjør dette gode grunner til å velge case-studie av én enhet for å kunne få innsikt i disse komplekse forholdene og for å svare på forskningsspørsmålet for denne studien.

Til tross for at dette er noen av mulighetene ved case-studier, er nettopp disse karakteristikkene bakgrunn for et blandet omdømme og en del kritikk (Moses og Knutsen 2012). Kritikken går først og fremst på at studier av én eller få enheter gir begrenset mulighet for generalisering, siden teoretiske forventninger er nært knyttet opp til det enkelte case. Til tross for denne kritikken har bruken av case-studier økt innen samfunnsvitenskapelig forskning, og flere har sett nytten av slike studier der andre metoder ikke strekker til når det kommer til omfattende og komplekse forskningsobjekt (Moses og Knutsen 2012). Case-studier har vist seg å være sterke der statistiske metoder er svake, særlig med tanke på inkludering av kontekst. Forskeren får mulighet til å oppnå et høyt nivå av begrepsforståelse som gjør at case-studie kan hevdes å gi god *innsikt*, fremfor oversikt, noe som er en fordel når

man skal identifisere indikatorer som best representerer de teoretiske konseptene forskeren ønsker å undersøke (George og Bennett 2004; Tjora 2010). I mitt tilfelle er det bedre å undersøke konseptet ”nyproduktivisme” i norsk landbrukspolitikk i en case-studie enn en statistisk analyse. Ved bruk av denne metoden får jeg mulighet til å plukke konseptet fra hverandre og ta hensyn til kontekst.

Case-studie gir dermed stor metodefrihet og fleksibilitet, men fører som sagt med seg noen svakheter. For å sikre kvaliteten på forskningsarbeidet er det derfor enda viktigere å begrunne valg og føre en transparent systematisk forskningsmetode enn ved andre metoder. En måte å gjøre dette på er ifølge Yin (2014) å svare på tre sentrale spørsmål om sitt forskningsprosjekt: (a) Hvordan kan vi definere ”caset”? (b) Hvordan bestemme hvilke data som skal samles? (c) Hvordan analysere dataene når de er samlet? I resten av dette kapitlet vil jeg ved hjelp av disse tre spørsmålene gi en redegjørelse og begrunnelse for utvalg av data, datainnsamling og analyse av data.

4.1.2 Teoriens rolle

Et case i seg selv kan ifølge George og Bennett (2004: 17) defineres som ”an instance of a class of events”, der ”class of events” er fenomenet som er av vitenskapelig interesse. I case-studier er teorier og tidligere forskning sentrale for å avgrense, veilede utvalg av data og selve analysen av disse i etterkant (Yin 2014). I dette tilfellet er caset ”norsk landbrukspolitikk”, men defineres og avgrenses av teorier og tidligere forskning til å forstås som de politiske partienes landbrukspolitiske strategier og ideer (se kapittel 2 og 3). I tillegg avgrenser rammeverket i *tid*, da spørsmålene går på hvordan politikken påvirkes av dagens globale faktorer. I tillegg har rammeverket avgrenset *omfanget*, med tanke på at landbrukspolitikk blir forstått som *politics* og at de politiske partiene anses som sentrale analyseobjekter. På denne måten fungerer teorier som en begrensning, men også som et verktøy for å gjennomføre analysen på en oversiktlig og systematisk måte. I møtet mellom empiri og teori vil teoriens forklaringskraft i en case-studie vurderes som svekket eller styrket ut i fra dens evne til å gi innsikt og forklare (King et al. 1994).

4.2 Data

Det er benyttet et bredt og innholdsrikt datamateriale. Oversikt over antall og type kilder som er analysert, og hvilke av disse som er referert til direkte i analysen, er å finne i tabell 1 nedenfor. *Partiprogrammene* fra hvert parti for perioden 2013-2017 fungerer som en kilde til data om den eksplisitte partipolitikken når det gjelder landbruk. Den største mengden data er

fra nyhetsarkivet ATEKST, som består av et rikt materiale av *avisartikler, kronikker, referater fra møter i stortinget og andre medieoppslag* der partiene har uttalt seg. Dette utgjør kildene for politikken til hver av partiene, mens *Meld. St. 9 (2011-2012)* utgjør en mer generell kilde til norsk landbrukspolitikk som en helhet, og brukes som et supplement.

Parti	Talspersoner	Antall Atekst-kilder analysert	Referanser brukt i analysen sortert etter kildemateriale			
			Parti-program	Kronikker	Uttalelser gjengitt i nett- og avisartikler	Uttalelser i offentlige dokumenter
Ap	Arne L. Haugen 2009-2013 Knut Storberget 2013-d.d.	280	Ap 2013	Haugen 2012; Storberget 2014a; Storberget og Micaelsen 2014a; Storberget og Micaelsen 2014b	Aase 2014c; Gausdal 2014; Hegtun og Hansen 2012; Lilleås 2014	Storberget 2014b
FrP	Torgeir Trældal 2009-2013 Morten Ørsal Johansen 2013-d.d.	198	FrP 2013	Johansen 2014	Haugerud 2013; Therkelsen, Løkeland-Stai og Prestegård 2013; Widerøe 2013	Trældal 2012a; Trældal 2012b; Trældal 2013
H	Svein Flåtten 2009-2013 Gunnar Gundersen 2009-d.d. ⁵ Ingunn Foss 2013 – d.d.	266	H 2013	Flåtten og Gundersen 2013; Flåtten 2013; Gundersen 2013	Havro 2013; Johansen 2013; Langberg 2012; Lie 2013a; Nationen 2013; Sylte 2012; Widerøe 2013;	Flåtten 2012a; Flåtten 2012b
KrF	Rigmor Andersen Eide 2009-2013 Line Henriette Hjemdal 2013-d.d.	242	KrF 2013	Hjemdal 2013; Hjemdal og Moe 2013	Aase 2014a; Hanssen 2014; Havro 2012; Sandvik 2012; Undheim 2013; Vårdal 2014	Hjemdal 2014a; Hjemdal 2014b; Hjemdal 2014c
MDG	Rasmus Hansson (eneste stortingsrepresentant)	92	MDG 2013	Hansson og Opoku 2014a; Hansson og Opoku 2014b; Hansson og Surlien 2013; Opoku og Hansson 2014	Aase 2014b	Hansson 2014
Sp	Irene Lange Nordahl 2009-2013 Marit Arnstad Sept. 2013 - April 2014 Geir Pollestad April 2014 – d.d.	299	Sp 2013	Nordahl 2012a; Nordahl 2012b; Nordahl 2013; Pollestad 2014a; Pollestad 2014b	Aase 2014c; Bjørnstad 2012; Bredesen 2014; Ravneng 2014	Arnstad 2014
SV	Alf Holmelid 2009-2013 Karin Andersen 2013 – d.d.	106	SV 2013	Andersen 2014b; Holmelid 2013	Kippe 2012, Kippe 2013; Steinsvik 2013; Widerøe 2013	Andersen 2014a
V	Borghild Tenden 2009-2013 Pål Farstad 2013-d.d.	148	V 2013	Farstad 2013	Aase 2014c; Frønes 2013; Haugdal 2014; Kureren 2013; Lie 2013b; Ringerikes Blad 2013; Væren 2014	Tenden 2013

Tabell 1: Tabell med oversikt over datamaterialet analysert i denne studien⁶

⁵ Høyre har flere fungerende landbrukspolitiske talspersoner ifølge e-post fra Carl-Henrik Bastiansen, Politisk Rådgiver i Høyres Hovedorganisasjon (mottatt 11.02.15).

⁶ I tillegg til datamaterialet presentert i tabellen suppleres analysen med andre offentlige dokumenter som Meld. St. 9 (2011-2012), St.meld. nr. 39 (2008-2009) og Stortingsforhandlinger (2013-2014).

4.2.1 Datainnsamling

Partiprogrammer og stortingsmeldingen ble hentet fra nettsidene til partiene og stortinget. Når det gjelder ATEKST-kildene ble det søkt på navnene til de enkelte landbrukspolitiske talspersonene i de ulike partiene og ordet "landbruk" for å fange opp partipolitikk om landbruk. Søket ble avgrenset til tidsrommet 01.12.2011-01.01.2015 for å romme mediesøkelyset på landbrukspolitikk rundt Meld. St. 9 (2011-2012), og den offentlige landbruksdebatten frem til i dag. Det ble søkt i kildene norsk papir, norsk tv/radio og norsk web for å plukke opp uttalelser på de ulike nivåene og plattformene i det offentlige rom. Dette avgrenset søket noe, mens resten av utvelgingen ble gjort ved at kun kilder som inneholdt direkte sitater fra talspersonene ble valgt ut.

Hensikten med valg av data er å skape et mest mulig utfyllende bilde av partienes landbrukspolitiske orientering og ut i fra dette belyse forskningsspørsmålet på best mulig måte. Det er vanskelig å avgjøre når man har nok data, men metningspunktet er ofte nådd når ny empiri ikke ser ut til å tilføye nye momenter (Tjora 2010). I dette tilfellet kunne et alternativ vært å hente inn data ved intervju i tillegg til dokumentstudier, og på denne måten hatt en metodisk triangulering. Dette er ofte brukt i case-studier, men ble ikke sett som hensiktsmessig da mange av avisartiklene er intervjupreget, og øvrige uttalelser er i fokus. Det er ikke grunnlag for at talspersonene ville gitt meg andre svar enn det journalistene får. I tillegg ville en slik datainnsamling gått på bekostning av dokumentanalysen med tanke på tid og ressurser. Til tross for at det metodisk sett anbefales flest mulige kilder, er det likevel tvil om det hadde tilført nye momenter i dette tilfellet.

Som nevnt tidligere medfører case-studie ofte en stor mengde data, noe som av og til kan oppleves som en byrde i stedet for en fordel for forskeren. Dette caset er ikke noe unntak, da norsk landbrukspolitikk berører mange ulike aktører, områder og saker, både lokalt og nasjonalt. Det er derfor nødvendig å ta noen avgjørelser når det kommer til sortering og utvalg av data. Utvelgelsen av data kan beskrives som et *strategisk utvalg*. Dette "bygger ikke på tilfeldighetsprinsippet, men derimot systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut i fra teoretiske og analytiske formål er mest relevant og mest interessant" (Grønmo 2004: 88). Utvalget av data er dermed en vurdering gjort av forskeren og ikke et sannsynlighetsutvalg med mulighet for statistiske beregninger. Dette legger begrensninger på hvordan man kan generalisere i slike studier, noe vi skal komme tilbake til etter hvert.

4.3 Dokumentanalyse

Dokumentstudier kan gjøres både kvalitativt og kvantitativt ut i fra hvordan dataene fra dokumentene registreres. Denne studien er en *kvalitativ innholdsanalyse*, da den ”bygger på systematisk gjennomgang av dokumenter med sikte på kategorisering av innholdet og registrering av data som er relevante for problemstillingen (..)” (Grønmo 2004: 187). Denne innholdsanalysen ble gjort ved hjelp av analyseverktøyet HyperRESEARCH⁷ som gjorde kodingen av innholdet i sitatene mer oversiktlig og systematisk. ATEKST-artiklene og partiprogrammene ble lagt inn i programmet og alle sitater fra de landbrukspolitiske talspersonene og programmene ble kodet opp i mot fire kategorier/tema basert på hvilke av de fire teoretiske forventningene de kunne belyse (Økt/Bærekraftig, Struktur/Teknologi, Matsikkerhet og Høyre/Venstre). I tillegg ble uttalelser som ikke kunne knyttes opp til de teoretiske forventningene kodet inn i en femte kategori (Andre funn) slik at også andre tendenser kunne tolkes og belyse forskningsspørsmålet. Deretter ble rapportene med sitatene fra hvert av partiene sammenlignet, og noen av disse sitatene blir brukt som eksempler i analysekapitlet, mens andre bare blir referert til for å underbygge diskusjonen rundt empiriske funn. Stortingsmeldingen ble ikke lagt inn i HyperRESEARCH da denne fungerer som et supplement til informasjon om Stoltenberg II-regjeringens (Ap, SV og Sp) landbrukspolitikk. Grunnen til dette er at det er vanskelig å vite akkurat hvilket parti som står bak det som er skrevet, men dokumentet fungerer som en overordnet oversikt over linjene i politikken. Derfor ligger den analytiske tyngden på ATEKST-artiklene og partiprogrammene da de tar utgangspunkt i partiene og gir bedre grunnlag for å se dem i forhold til hverandre.

Når det gjelder troverdigheten eller reliabiliteten for de ulike kildene er det første vi skal merke oss at alle dokumentene som er brukt som kildemateriale er skrevet for et annet formål enn å bli analysert i et forskningsarbeid. Det er et vesentlig trekk ved dokumentstudier at de gir ”informasjon om et saksforhold nedtegnet på et spesielt tidspunkt og spesielt sted, og ofte med tanke på spesifikke lesere.” (Tjora 2010: 145). Vi må med andre ord ta hensyn til den konteksten teksten er skrevet i. Angående offentlige dokumenter om landbrukspolitikk var Meld. St. 9 (2011-2012) et noe selvsagt valg, da dette er den nyeste stortingsmeldingen om norsk landbrukspolitikk. Stortingsmeldinger har den fordelen at de er undergått grundige kvalitetssikringer og anses som pålitelige kilder. Sitater her i fra brukes som eksempler på områder der også resten av datamaterialet viser samsvar mellom de rød-grønne partiene.

⁷ HyperRESEARCH er et dataanalyseprogram som forenkler koding, kategorisering og sammenligning av ulike typer data i en studie og gir gjennom rapporter oversikt over funn etter tema (HyperRESEARCH 2015).

Innsikt i meldingen er i tillegg viktig fordi resten av datamaterialet med uttalelser og avisartikler ofte refererer til denne meldingen og debatten rundt den.

Mer kritiske må vi imidlertid være når det gjelder partiprogrammene for de enkelte partiene. Dokumentene har en svært bred målgruppe og skal forsøke å treffe flest mulig med formål om å skaffe flere velgere. Bare ut i fra dette kan vi anta at disse dokumentene kan bestå av noen forenklinger og generell ”rosemaling”. Gripsruds (2013: 32) rapport fra språkrådet bekrefter denne mistanken da han beskriver stilen i de norske partiprogrammene som ”stivbeint, oftest abstrakt, med veksling mellom prinsipielle synspunkter, selvfølgeligheter, runde formuleringer og helt spesifikke påstander, både beskrivende og normative.” Jeg skal ikke så tvil om hvilken grad partiprogrammene representerer partienes reelle politikk, da de kan være en rik kilde til partienes ståsted i sentrale spørsmål. De er spesielt egnet til forskning fordi man da leser tekstene på en mer målrettet måte med spesiell interesse eller kjennskap til politikkområdet, og kan finne skillelinjer og tendenser som ikke ellers er synlige. I dette tilfellet analyseres ikke hele programmene, men bare kapitlene om landbrukspolitik.

For å få innsikten vi ønsker i de politiske partiene brukes i tillegg data fra nyhetsarkivet ATEKST. Dette innebærer materiale som avisartikler, kronikker, referater fra møter i stortinget og andre medieoppslag om partienes landbrukspolitik. Det er kun direkte sitater som er inkludert i analysen, og ikke omskrivninger, som er for å sikre påliteligheten til at det som er sagt er fra de landbrukspolitiske talspersonene og ikke ”journalistens stemme”. Her er det viktig at jeg som forsker er bevisst og tar hensyn til konteksten for uttalelsene og ikke tolker sitatene tatt ut av sammenheng.

Dataene som er inkludert er av et bredt utvalg og stor mengde. Til tross for dette kan en slik utvelgning være et av problemene ved slike analyser, fordi jeg som forsker, med mitt perspektiv og min forståelse, kan påvirke utvelgningen og tolkningen av tekstene (Grønmo 2004). En slik trussel er alltid tilstedeværende innen en fortolkende tradisjon, og hvordan man forholder seg til det påvirker kvaliteten på forskningsarbeidet. Valgene som er begrunnet ovenfor er med på å gi gjennomsiktighet i forskningen, men videre skal refleksjon rundt eget ståsted i tillegg være med på å forbedre denne kvaliteten.

4.4 Kvalitet i forskningen: Refleksjon, reliabilitet og validitet

Vi må være klar over at empiriske data ikke er en speiling av virkeligheten, de er tolket. Troverdigheten på forskningsarbeidet øker om forskeren er refleksiv i eget arbeid og på denne

måten tolker egen tolkning. Man er, bevisst og ubevisst, påvirket av omgivelser og jeg som forsker befinner meg i ulike faglige, språklige, teoretiske, kulturelle og politiske omgivelser som er med på å påvirke meg og mitt arbeid (Tjora 2010). Til tross for at man som forsker er subjektiv, vil jeg hevde at en bevissthet rundt dette kan være en større styrke i forskningsarbeidet enn om forskeren tror han/hun har mulighet til å være objektiv. Reliabilitet handler derfor, i tillegg til datamaterialets pålitelighet (se 4.3), om forskerens engasjement. Forskeren kan anses som en ressurs og ikke bare en trussel mot påliteligheten. I dette tilfellet er denne ressursen en interesse for samspillet mellom klima, miljø og norsk landbrukspolitikk, og ikke et partipolitisk engasjement. Tematikken er politikk, og det kan fort bli normativt og politisk vinkling på en slik studie, særlig fordi funn av nyproduktivistiske ideer kan tolkes som ”positivt”, siden det er dette vi ønsker å undersøke. Likevel er jeg av den oppfatning at fokuset er basert på de empiriske funnene, som har til formål å si noe om norsk landbrukspolitikk og ikke om det er ”bra” eller ikke. Det er liten grunn til at interesse innen forskningsfeltet skal påvirke studien i negativ form, da dette heller kan gi drivkraft for ønske om innsikt.

Validitet (gyldighet) handler om at vi må vurdere om de svarene vi får i forskningen, faktisk er svar på de spørsmålene vi har stilt (Tjora 2010). Gyldighet i denne studien handler særlig om en god konseptualisering av begrepet jeg har ønsket å belyse. Yin (2014: 46) kaller dette for ”construct validity” og viser til at det er ekstra viktig å definere brede fenomener i et case-studie og bruke tidligere forskning til innsikt i konsepter, slik som nyproduktivisme. Dette er bakgrunnen for den grundige gjennomgangen av forskningsfeltet, teori, utvikling av teoretiske forventninger og hvilke konsepter og ideer nyproduktivisme innebærer og ikke. På denne måten kan vi gjøre mer konkrete vurderinger av det vi ønsker å undersøke, samtidig som dette kan ses som et sentralt bidrag i å kunne forske på et nyproduktivistisk skifte.

4.4.1 Generalisering

Muligheten for generalisering er et kriterium som er med på å bestemme kvaliteten på et forskningsarbeid, og er i mindre eller større grad et mål med all forskning og handler om ekstern validitet (Tjora 2010). En analyse som er basert på strategisk utvalg har ikke mulighet til statistiske beregninger og generalisering på bakgrunn av dette slik som en analyse basert på sannsynlighetsutvelging. Selv om eksperimentelle design kan vise til kausalsammenhenger, forklarer de lite om hvorfor eller hvordan påvirkningen skjer, noe som er mulig i et ikke-eksperimentelt design slik som dette. Metodene kan derfor ses som utfyllende i

forskningssammenheng, til tross for at generalisering i denne typen studier ikke er like vidstrakte (King et al. 1994; Tjora 2010)

Case-studier handler om en kompleks enhet, og innenfor denne enheten befinner det seg ulike typer underenheter. I dette tilfellet defineres de politiske partiene som viktige underenheter og deres orientering og ytringer er med på å gi oss forståelse av den større enheten ”norsk landbrukspolitikk”. I slike tilfeller mener Grønmo (2004) at teoretisk generalisering til det universet, som den mer komplekse enheten utgjør, er mulig. I denne studien benyttes derfor teoretisk generalisering, der vi utvikler forventninger, begreper og konsepter som kan gi økt innsikt i den større konteksten (se kapittel 5.5) (Grønmo 2004; Yin 2014). Studien søker dermed både å forstå og forklare, da analysens søken etter å forklare er med på å gi økt forståelse og innsikt i caset norsk landbrukspolitikk.

5 Analyse og diskusjon

Hensikten med dette kapitlet er å analysere hvorvidt politiske partier i Norge er preget av nyproduktivistiske ideer, og diskutere hvordan disse eventuelt kan påvirke politikken. Det blir gjort gjennom innholdsanalyse av datamaterialet bestående av uttalelser, partiprogrammer og offentlige dokumenter, opp i mot de fire teoretiske forventningene om nyproduktivistiske ideer. Hvorvidt empirien støtter opp om forventningene, eller svekker dem, vil gi oss et innblikk i om, og hvordan, norsk landbrukspolitik er preget av nyproduktivisme. I de fire første delkapitlene vil jeg vil presentere og diskutere funn, ett for hver teoretiske forventning. Disse delkapitlene munner ut i et femte delkapittel, som kan anses som studiens bidrag til forskningsfeltet, der det ved bruk av teoretisk generalisering utvikles en mer nyansert modell av nyproduktivisme på bakgrunn av funnene i de foregående kapitlene.

5.1 En økt og bærekraftig matproduksjon

I dette delkapitlet presenteres og diskuteres funnene i forhold til den generelle definisjonen av nyproduktivisme som *en fornyet drivkraft for økt produksjon, men med en forutsetning om en miljømessig bærekraftig produksjon*. Det er viktig at ideene om økt og bærekraftig produksjon settes i sammenheng for at de kan tolkes som nyproduktivistiske. Ideer ble i kapittel 3.1.1 definert som en sammensetning av mål, instrumenter og problemforståelse, som gjør at vi også må se på hvordan partiene begrunner målene sine med tanke på hvilke problemer de ser som reelle og hvilke løsninger de har på disse (Hall 1993). Ved å analysere begrunnelsene for partienes mål får vi innsikt i problemforståelse, og uttalelser om jordvern og økologisk landbruk blir brukt som eksempler og indikatorer på vektlegging av miljø og bærekraft⁸.

5.1.1 Samstemte parti – en fornyet drivkraft for økt matproduksjon

I uttalelsene og partiprogrammene er det en tydelig drivkraft i partiene for å øke matproduksjonen i landet (Havro 2013; Johansen 2014; MDG 2013; Sp 2013; SV 2013; Væren 2014). Produksjon av mat er svært sentralt for hvordan landbruket skal innrettes fremover, som Høyre beskriver det her: ”Me må sørgje for auka produksjon, god utnytting av areala, størst moglege avlingar og produksjon.” (Flåtten i Havro 2013: 4). Dette målet deles også av andre deler av det politiske landskapet, som her ved et utdrag fra Sps partiprogram: “Norsk matproduksjon skal øke minst i takt med befolkningsveksten, og selvforsyningsgraden

⁸Det er debatt i vitenskapelige kretser om hvorvidt økologisk landbruk er miljøvennlig og bærekraftig på grunn av større arealbruk (Grønlund og Vejby-Sørensen 2012). Jeg mener likevel dette kan brukes som en indikator på vektlegging av miljø, da økologisk landbruk er et satsningsområde i klimapolitikken (St.meld. nr.39 2008-2009).

for fôr og mat må økes.” (Sp 2013: 85), og et eksempel fra SV: ”Vi skal produsere mer mat, og det på en tryggere og mer miljøvennlig måte” (Holmelid i Kippe 2012). Det varierer i hvor stor grad produksjonen skal økes, om den skal holdes på et prosentvis likt nivå som i dag, og øke med befolkningsveksten, eller om hele selvforsyningsgraden skal økes (Haugen 2012; Hjemdal 2014a⁹; MDG 2013). Uansett er det tydelige uttalte mål for alle partiene å produsere mer mat og det kan tolkes som en politisk drivkraft for å øke matproduksjonen, noe som støtter teorien om at dette er sentralt i dagens landbrukspolitik og i nyproduktivistisk tankegang (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

Det som er interessant i vårt tilfelle er at det virker som det er underforstått at denne drivkraften ikke har vært like sterk tidligere (FrP 2013; Lie 2013a; Meld. St. 9 (2011-2012)). Partiene presiserer at dette er det viktigste målet, som eksempelvis i uttalelser fra KrF i forbindelse med landbruksmeldingen:

Landbruk er eit viktig distriktpolitisk verkemiddel. Det handlar om busetjing, å ta vare på jorda og kulturlandskap. Det viktigaste er likevel at Noreg skal auke matproduksjonen, slik jordbruksmeldinga legg opp til. Då treng me å bruke all matjorda me har til å produsere mat (Eide i Havro 2012: 6).

Aps talsmann understreket også dette poenget i forbindelse med meldingen: ”Landbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Jeg er glad for at det er en samlet komite som slutter seg til det” (Haugen i Hegtun og Hansen 2012: 14). En skulle kanskje tro det var en selvfølge at landbrukets viktigste mål er å produsere mat, men vi ser i sitatene at andre mål for landbruket nevnes, slik som at det er et ”distriktpolitisk virkemiddel”. Likevel presiserer Haugen og Eide at det nå er matproduksjon som er landbrukets viktigste oppgave. Det er snakk om en dreining i fokus, og viser at landbrukspolitikken ikke nødvendigvis har hatt matproduksjon som sitt fremste mål i årene frem til denne landbruksmeldingen. Funnene underbygger derfor teorien vi har på området om et mulig skifte i landbruksregime (Almás et al. 2013; Burton og Wilson 2012).

I lys av partienes presiseringer av økt produksjon som landbrukets fremste oppgave, og den historiske konteksten og forskning, der dette ikke har vært et uttalt mål de siste 10-20 årene (se kapittel 2), kan vi derfor karakterisere det som en fornyet drivkraft for økt produksjon. Empirien støtter dermed delen av teorien om nyproduktivisme som går på ideer om å øke produksjonen (Evans 2013; Ilbery og Maye 2010). Imidlertid definerer denne

⁹ Referater fra møter i Stortinget trykkes i Stortingstidende. Jeg henviser til uttalelser i disse ved å referere direkte til representanten bak uttalelsen. Hvilket møte uttalelsen er hentet fra fremgår av litteraturlisten.

studien nyproduktivisme som noe mer enn bare økt produksjon, da det må kobles sammen med miljø og bærekraft. Videre skal vi derfor se på hvordan eller om partiene gjør dette, ut i fra deres begrunnelser for å øke produksjonen, og om de vektlegger miljøformål i denne begrunnelsen.

5.1.2 Partienes problemforståelse og begrunnelse for mål

Ikke bare er partiene enige i målet om at produksjonen må økes, men uttalelsene og programmene viser at de fleste også begrunner dette ut i fra en noenlunde lik forståelse av fremtidens utfordringer (Ap 2013; Flåtten og Gundersen 2013; KrF 2013; MDG 2013; Sp 2013; SV 2013; Væren 2014). Det er særlig to argumenter som brukes: befolkningsvekst og klima. En uttalelse fra Sp er et typisk eksempel på denne forståelsen:

Å sikre trygg mat for egen befolkning er svært viktig i en verden der en milliard sulter. Befolkningsøkningen gjør at verdens matvareproduksjon må økes med 70 % innen 2050. I Norge må matproduksjonen økes med 20 % innen 2030 for å brødfø en million flere nordmenn. Dette er også målsettingen i landbruksmeldingen som nylig ble lagt fram (Nordahl 2012a).

Det er enighet om at befolkningsveksten, både globalt og i Norge, vil være såpass stor at det vil bli vanskelig å opprettholde selvforsyningsgraden om ikke matproduksjonen økes. I Aps partiprogram finner vi begrunnelse i samme ordlyd: ”Befolkningen øker, og SSB anslår at det innen 2030 vil være 20 % flere mennesker i Norge. Etterspørselen fra en økende befolkning vil gi grunnlag for økt produksjon av jordbruksvarer” (Ap 2013: 38).

I tillegg til befolkningsvekst er det klima som er den mest brukte begrunnelsen for å øke matproduksjonen (Flåtten og Gundersen 2013; KrF 2013; MDG 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); V 2013)¹⁰. Dette settes ofte i sammenheng med utfordringene med befolkningsveksten:

I en framtid med økende folketall og skiftende klima ønsker SV å øke matproduksjonen i takt med folkeveksten og med basis i norske ressurser som grovfôr og beite, framfor økt import av fôr og et mer industrielt landbruk (SV 2013: 39).

Landbruksmeldingen er også et godt eksempel på hvordan det pekes på at ”Mulighetene for økt matproduksjon begrenses i flere områder i verden av en økende knapphet på ressurser som jord og vann.” (Meld. St. 9 (2011-2012): 28) og at det er behov for ”klimatilpasset landbruk” ((2011-2012): 19). Det er ikke bare partiene på venstrefløyen som bruker klimaendringer som

¹⁰ Det er ikke datagrunnlag til å si at FrP begrunner målet om økt produksjon ut fra befolkningsvekst og klima, da for eksempel ord som ”klima”, ”miljø” eller ”befolkningsvekst” ikke nevnes om landbruk i partiprogrammet (FrP 2013). Jeg velger likevel å bruke samstemtheten i resten av partiene til å si at det politiske landskapet som helhet er samstemte i problemforståelse og mål. Hvordan FrP skiller seg ut vil bli diskutert i kapittel 5.1.3.

begrunnelse for sin landbrukspolitikk. Høyres landbrukspolitiske talsmann responderer slik på spørsmål om hvordan klima påvirker landbruket:

Då må me leggje til rette for å produsere mest mogleg heime. Det må gjerast med høg produktivitet, moderne teknologi og kunnskapstenkjing. Me må leggje om jordbruket slik at det blir så effektivt som mogleg, og utnytte dei små areala Vårherre har gitt oss (Flåtten i Havro 2013: 3).

Analysen viser at klima og befolkningsvekst er en viktig del av det landbrukspolitiske verdensbildet hos disse partiene, som innebærer at partiene ikke bare er samstemte om mål, men også om problemforståelse (Hall 1993). Dette er et viktig funn med tanke på at ideers evne til å forklare og løse et problem gir dem stor påvirkningskraft (Solberg og Vik 2011). Fokus på klima og befolkningsvekst viser at de fleste partiene setter landbruk inn i et langsiktig perspektiv med bevissthet om boomerang-effekten tidligere matproduksjon har hatt på dagens produksjon, og hvordan dagens produksjon har effekt på fremtidig matproduksjon. Funnet av denne bevisstheten samsvarer med teorien om at dette er et sentralt utgangspunkt for partienes politiske ideer om landbruk (Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010). På grunnlag av dette kan samstemtheten vi finner tyde på at ideen om økt matproduksjon oppfattes som løsningen på problemet om klimaendringer og befolkningsvekst i norsk landbrukspolitikk.

Det er likevel en viktig forskjell på å argumentere *for en klimatilpasset økning* av matproduksjon, i motsetning til å argumentere for intensivering av matproduksjon *på grunn* av klimaendringer. Dette er et særlig viktig skille for denne studien, da det er essensielt å finne ut om hva som gir drivkraft til ny produksjon, men også om denne drivkraften gir noen følger for hvordan den nye produksjonen skal foregå. Videre skal vi gå litt dypere inn i denne tematikken for å tydeliggjøre noen skillelinjer mellom partiene.

5.1.3 Settes miljø i sammenheng med økt produksjon?

Partiene er enige i at produksjonen skal økes, men vektlegger partiene at dette skal være en bærekraftig økning, også med tanke på miljøet? Spesielt får debattene rundt vern av matjord og økologisk landbruk frem nyanser i hvor partiene står når det gjelder balansen mellom økt matproduksjon og hensyn til miljø, som gir oss mulighet til å se på forskjeller mellom partiene.

I SV, Ap, Sp, MDG, KrF og V argumenteres det gjennomgående for vern av matjord fordi det ses som en knapphetsressurs med tanke på presset fra klimaendringer og befolkningsveksten (Andersen 2014a; Ap 2013; KrF 2013; MDG 2013; Sp 2013; V 2013). Et

eksempel ser vi i Venstres partiprogram: ”Jordvern er en forutsetning for fremtidig matproduksjon. Venstre vil derfor styrke jordvernet og sikre vern av produktiv matjord mot irreversible endringer” (V 2013: 42). I KrFs partiprogram finner vi lignende ideer:

Det er nær sammenheng mellom dyrket areal og matvareproduksjon. Norge er av de landene i verden med minst dyrket areal per innbygger. KrF går inn for et strengt jordvern for å sikre fremtidige generasjoner sjansen til nasjonal matforsyning. Matvareproduksjonen i Norge skal baseres på en miljø og ressursvennlig utnyttelse av lokale ressurser (KrF 2013: 71).

Dette kan tolkes som indikatorer på vektlegging av miljø. Grunnen til dette er at partiene betrakter nedbygging av matjord som å presse naturens tålegrense, da produksjonsøkningen må skje på mindre areal enn i dag, noe som vi ser disse partiene anser som utnyttelse av naturen og lite bærekraftig. Flertallet mener dermed at vern av matjord skal veie tungt når det kommer til arealutnyttelse. Funnet støtter teorien vi har om at nyproduktivistiske ideer vektlegger miljø og bærekraft, selv når matproduksjon støter på andre samfunnsinteresser (Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

I Høyre og FrP kan vi imidlertid spore en litt annen vinkling på matjord-debatten, der matjord ikke alltid skal trumfe andre samfunnshensyn (Flåtten 2012a; Therkelsen, Løkeland-Stai og Prestegård 2013). Eksempel på denne tilnærmingen finner vi i partiprogrammet til Høyre der de sier de vil ”reversere innstramningene som er gjort i jordvernet de seneste årene” (H 2013: 66), og videre uttalelser underbygger dette standpunktet:

Vi har ikke gått inn på lovfestingsforslaget til Kristelig Folkeparti – ikke på grunn av at vi ønsker å bygge ned matjord, men fordi vi ønsker å ha åpninger for viktige samfunnshensyn, f.eks til utbygging av infrastruktur. (...) Jordvern er viktig, men like viktig - og det har jeg vært inne på flere ganger - er at den totale jorden som vi har, blir brukt på en riktig måte, og at vi legger opp til struktureringer som gjør at mer jord kan bli brukt på en riktig måte; til mer produksjon og til mer lønnsom produksjon (Flåtten 2012a: 2919).

I tillegg til at Høyre og FrP skiller seg ut i forhold til matjord-debatten, har de også andre meninger enn flertallet når det gjelder økologisk landbruk, som også kan indikere vektlegging i miljøspørsmål (se fotnote 8). FrP og Høyre mener at økologisk landbruk ikke er veien å gå, særlig siden matproduksjonen må økes (Langberg 2012; Trældal 2012b). Vi ser dermed en svakere kobling mellom miljø og økt produksjon hos disse partiene, sammenlignet med de andre:

Målsettingen om mer økologisk landbruk er i konflikt med den totale målsettingen om å øke matproduksjonen. Økologisk landbruk tar mer plass, og det finnes ikke nok jordbruksareal til betydelig å øke begge. Vi må ikke glemme at tradisjonelle landbruksprodukter også er trygge og sikre (Flåtten i Langberg 2012: 4).

Jeg har tillit til konvensjonell matproduksjon. Økologisk landbruk er et nisjeprodukt som selvfølgelig skal være tilgjengelig for de forbrukerne som ønsker det, men ressursbruken av både arealer og økonomiske tilskudd må ses i et totalt landbruksmessig perspektiv. Det er urovekkende at regjeringen arbeider med å bruke offentlige innkjøp som et virkemiddel for å oppnå målene om økologisk produksjon ved at det stilles krav til offentlige anbudsinnbydelser. Jeg vil sterkt advare mot en slik praksis, som vil sende et signal til befolkningen om at vanlig norsk landbruksproduksjon nærmest mangler myndighetenes godkjenning som sunn og sikker mat (Trældal 2012b: 2916).

Her ser vi at Høyre og FrP vektlegger produksjonsøkning, fremfor miljøfokuset produksjon. Slik argumentasjon er vanskelig å finne i de andre partiene.

Ap, Sp, SV, MDG, KrF og V vektlegger miljøvennlige produksjonsmåter, og ser økologisk landbruk som et viktig bidrag til dette (Lie 2013b; MDG 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); Undheim 2013). ”...økologisk landbruk har en spydspissfunksjon som kan bidra til å fremme et mer miljøvennlig jordbruk generelt.” (Meld. St. 9 (2011-2012): 136). Disse partiene setter tydeligere klima og miljø i sammenheng med produksjonsøkningen. Det påberopes et særskilt behov for å tenke over miljøkonsekvensene ved en intensivering av landbruket, og økologisk landbruk ses blant annet som en del av det å kombinere miljø og økt produksjon:

Klimaendringer, konflikter, økt kjøttforbruk, sløsing og skjev fordeling truer mattilgangen i verden. Kjemiske hjelpemidler, genmanipulering og fossil energi er ingen løsning på dette, selv om det på kort sikt kan gi høyere avlinger. Etter kriterier som varig fruktbarhet i jorda, nok og rent vann, naturmangfold, dyrevelferd og lokal mattrygghet kommer økologiske driftsmåter bedre ut. Framover må vi ha klimatilpasning av matproduksjonen, resirkulering av fosfor og andre næringsstoffer og overgang til fornybare energikilder. Samtidig må produktiviteten holdes oppe. Her har alle land og alle driftsformer, også den økologiske, en stor utfordring (MDG 2013: 17).

Med grunnlag i hva materialet viser kan vi si det er en svakere kobling mellom miljø og økt produksjon hos Høyre og FrP sammenlignet med de andre partiene. Det skal imidlertid sies at miljø nevnes av alle partier i uttalelser, men det er en systematisk forskjell i både vektlegging og hvordan miljø er en del av det landbrukspolitiske bildet, noe som sitatene ovenfor er eksempler på. Fordi nyproduktivismen er definert som en kobling mellom miljøhensyn og økt produksjon ser det ut til at Høyre og FrP i mindre grad er preget av nyproduktivismen slik det er definert her, enn resten av partiene på dette området (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

Grunnen til denne forskjellen kan ligge i oppfattelsen av klima og befolkningsvekst som kriser knyttet til landbruk. Denne oppfattelsen var ikke like sterkt til stede hos de to høyrepartiene som hos de andre (FrP 2013; H 2013). Det var et ikke-fokus på dette i FrP (se

footnote 10), og det var noe mindre vektlagt i Høyre, sammenlignet med de andre partiene. Med bakgrunn i at problemforståelsen kan tolkes annerledes i Høyre og FrP enn hos resten, er det ikke uventet at nyproduktivismen i betydning av miljøfokus, ikke oppleves som oppskriften på å nå målet om økt produksjon (Hall 1989; Solberg og Vik 2011). Hos de andre partiene der miljø, klima og befolkningsvekst står mye tydelige frem i problemforståelsen, blir nyproduktivismen et mye mer passende "veikart" for å nå målet om økt matproduksjon.

Til tross for forskjeller kan vi si at det hersker en samstemthet om økt produksjon og bærekraftig produksjon hos flertallet av de norske politiske partiene (KrF 2013; MDG 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); V 2013). Det er et interessant funn å se enigheten rundt målet om økt produksjon, samtidig som vi finner ulikheter i problemforståelse og veien til målet. I diskusjonen rundt den tredje teoretiske forventningen skal vi se nærmere på hvorfor partiene fremstår som samstemte når det gjelder overordnede mål i landbrukspolitikken og hvilken betydning ulik oppfattelse av bærekraft kan ha for om vi kan karakterisere norsk landbrukspolitikk som nyproduktivistisk eller ikke (se kapittel 5.3).

5.1.4 Vurdering av den teoretiske forventningen

Første teoretiske forventning var at partiene satte økt produksjon og bærekraftig produksjon i sammenheng. Basert på analysen og funnene som er presentert kan vi si at den teoretiske forventningen i stor grad støttes. Vi finner klare uttalelser om at matproduksjonen i Norge må økes, og at denne må ses i sammenheng med påvirkningen på miljø og klima (Ap 2013; Flåtten og Gundersen 2013; Hjemdal 2014a; MDG 2013; Nordahl 2012a; Væren 2014). Samtidig finner vi forskjeller når vi går mer systematisk til verks og ser på saker som kan få frem nyansene i partienes vektlegging av miljø.

Vi er ute etter å se koblingen mellom økt produksjon og miljø som er viktig med tanke på studiens generelle definisjon på nyproduktivismen. Denne koblingen er ikke tydelig nok i særlig FrP, men også til dels Høyre, til å si at de preges av nyproduktivismen. Vi finner et klart politisk mål om økt produksjon i disse partiene, men frakoblet miljø-argumentet, kan det kun tolkes som "ny" produktivisme, og ikke nyproduktivismen (Evans 2013; Burton og Wilson 2012). Disse funnene er sentrale, fordi de viser at det er viktig å se hva partiene legger i begreper, noe som gir grunnlag for å se på dette i den videre analysen. Den første teoretiske forventningen støttes dermed delvis på grunn av at *flertallet* av partiene kobler de to målsettingene sammen. Disse funnene alene kan ikke avgjøre om vi kan si at norsk landbrukspolitikk er preget av nyproduktivismen eller ikke. I de tre neste delkapitlene skal vi

gå mer i dybden på noen av de diskusjonene som ble tatt opp her, som samstemtheten når det gjelder målsettinger for landbruket (kapittel 5.3) og hvordan partiene kan anses som nyproduktivistiske eller ikke (kapittel 5.4). I neste delkapittel skal vi se hvor norske partier står i forhold til virkemidler og instrumenter for å nå målet om økt matproduksjon, som i forskningslitteraturen på nyproduktivisme særlig settes sammen med strukturendringer og ny teknologi for å effektivisere landbruket.

5.2 Partienes tilnærming til effektivisering av matproduksjonen

I dette delkapitlet presenteres og diskuteres funnene i forhold til den andre teoretiske forventningen om at partiene vil effektivisere matproduksjonen gjennom strukturendringer og ny teknologi i landbruket. I forrige delkapittel undersøkte vi særlig to av dimensjonene ved definisjonen av ideer: *problemet* med klimaendringer, befolkningsvekst og matmangel, og løsningen på dette i form av *målet* om økt bærekraftig matproduksjon. Her skal vi komme nærmere inn på hvilke *instrumenter*, eller virkemidler, partiene mener skal løse problemet.

5.2.1 Partiene er "lunkne" til strukturendringer

Først skal vi se på hvordan partiene stiller seg til å gjøre endringer på strukturen i norsk landbruk for å øke matproduksjonen. Dette handler om matproduksjonen skal sentraliseres, eller om vi skal beholde et desentralisert system (Almås et al. 2013). Skal maten produseres på små, mellomstore eller store gårdsbruk?

Ser vi alle de politiske partiene under ett kan vi si flertallet er "lunkne" til å gjøre store strukturendringer i norsk landbruk for å øke effektiviteten i matproduksjonen. Høyre og FrP skiller seg imidlertid ut og er mye mindre lunkne, de ønsker tydelig å endre strukturen i norsk landbruk som en løsning på å få en økt og mer effektiv matproduksjon (Flåtten 2013; FrP 2013; H 2013; Trældal 2012b). Noen eksempler på dette er:

FrP ønsker å vri næringsoverføringene mot heltidsbønder. Vi ønsker et lineært system for jordbruksoverføringene, noe som innebærer at overføringene øker etter hvert som produksjonsvolumet øker. Vi ønsker også å fjerne tilskuddstaket for de største bøndene slik at disse bøndene i større grad skal kunne beholde rasjonaliseringsgevinsten som oppnås ved økning av produksjonsvolumet (FrP 2013: 17).

Vi ønsker økt produksjon og økt lønnsomhet i norsk landbruk, og vi ønsker derfor å innrette budsjettstøtten mer målrettet mot nettopp økt produksjon og økt lønnsomhet. (...) Vi ønsker ikke bare store volumer og stordrift, men vi mener heller ikke det er riktig å motarbeide stordriftsfordeler i innretningen av budsjettstøtten. Derfor bør man se nærmere på om reguleringer av produksjonskvoter, konsesjonsgrenser osv. er hensiktsmessig innrettet for å nå målsettingen om økt produksjon i norsk landbruk (Flåtten 2013: 27).

De vil gi insentiver til å øke produksjonen ved å gjøre det lønnsomt å ha større effektive bruk gjennom fjerning av dagens restriksjoner på produksjonsvolum og størrelse på samdrifter, noe som kan sammenlignes med ideene i etterkrigsårenes produktivisme og er preget av produktivitetsfokus (Bjørkhaug og Richards 2008). Funnene møter imidlertid forventningene vi har til at partiene ønsker effektivisering (Evans 2013).

Ap, Sp, V og KrF er mer tilbakeholdne i forhold til store strukturendringer, særlig Ap og Sp, som kan illustreres av Aps uttalelse i stortingsdebatt om Høyre-FrP-regjeringens forslag til strukturendringer: ”Jeg vil si det slik at vi ser også behov for strukturendringer, men det er forskjell på å barbere seg og å skjære av seg hodet.” (Storberget 2014b: 3421). Disse partiene ønsker noen endringer for å effektivisere, men bare til en viss grad og vil ikke endre for mye, i alle fall ikke for raskt:

I vårt partiprogram uttaler vi spesifikt at vi ønsker å øke taket på melkekvoter. I det ligger det at vi ønsker å heve melkekvotetaket et hakk, men det er ikke snakk om en voldsom heving og slett ingen fjerning (Farstad i Haugdal 2014).

Denne tilbakeholdenheten for store endringer begrunnes ofte med en frykt for at intensivering kan gå utover andre mål, som landbruk i hele landet, differensiert landbruk, miljø, dyrevelferd og antibiotika-bruk (Haugdal 2014; Hjemdal 2014b; Sp 2013; Storberget 2014b). KrF uttaler blant annet at: ”Vi har ikke noe problem med å gjøre noen av de store bøndene større. Men vi vil ikke gjøre det vanskeligere å være liten bonde” (Hjemdal i Hanssen 2014). Dette går delvis i mot den teoretiske forventningen om at strukturendringer oppfattes som et sentralt effektiviserings-virkemiddel for å øke matproduksjonen.

Dette blir enda tydeligere i MDG og SV, som kan sies å stå i den andre enden av skalaen sammenlignet med Høyre og FrP når det kommer til syn på struktur (MDG 2013; SV 2013). Mens Høyre og FrP vil ha strukturendringer som vi kan karakterisere som sentralisering, vil MDG og SV ikke ha en *strukturendring*, men en *forsterkning* av den strukturen norsk landbruk har hatt med spredt produksjon og landbruk i ulike skalaer. SV vil blant annet ha ”En vridning av tilskuddsordningene som særlig bidrar til å sikre lønnsomhet i små og mellomstore bruk, for å motvirke markedskreftenes sentraliseringskraft i landbruket.” (SV 2013: 38).

Sentrum-venstrepartiene har på denne måten litt andre løsninger på hvordan landbruket skal effektiviseres, enn Høyre og FrP. De fokuserer blant annet på inntektsutjevning, rekruttering og mulighet til å drive landbruk i ulike skalaer i hele landet (Ap 2013; KrF 2013; MDG 2013; Sp 2013; SV 2013; V 2013). De vil enkelt sagt øke

matproduksjonen gjennom å gjøre det attraktivt å drive landbruk uansett skala. Bak disse virkemidlene og delmålene ligger sterke multifunksjonelle trekk. Når man har argumentert for multifunksjonelle mål som landbruk i hele landet i 10-20 år, er det tydelig at de prøver å få den nye drivkraften til produksjon til å passe inn i dette bildet. Det tyder også på at det multifunksjonelle regimet er robust, noe som kan legge en demper på de nyproduktivistiske ideene, slik nyliberale ideer har blitt dempet ved tidligere skifter (Almås et al. 2013; Rønningen og Burton 2013).

5.2.2 Ikke alle effektivitets-virkemidler aksepteres

Hvordan stiller partiene seg til å se ny teknologi og forskning som en løsning på å øke norsk matproduksjon?¹¹. Dette handler om hvordan landbruket kan ses som et viktig bidrag i overgangen fra en oljesmurt økonomi til et grønt skifte og bioøkonomi (Meld. St. 9 (2011-2012); Wilson og Burton 2015). I nyproduktivistisk tankegang er teknologi i form av å kunne drive både mer energieffektivt og det å kunne dyrke mer mat ut fra mindre areal, ideer som er med på å kunne møte kravet om økt matproduksjon (Ilbery og Maye 2011).

Datamaterialet viser interessante funn med tanke på at partiene er veldig tydelig på å støtte forskning og utvikling for en grønn bioøkonomi, men når det kommer til bruk av bioteknologi for å effektivisere selve matproduksjonen er de veldig forsiktige i uttalelsene (KrF 2013; Lilleås 2014; MDG 2013; Nordahl 2013; SV 2013; V 2013; Widerøe 2013)¹². Partiene er særlig skeptiske til bioteknologi i form av GMO (genmodifiserte organismer):

Vi i Sp tror ikke det er petriskåler, laboranter og milliardindustri som er svaret på utfordringene som følger med en stadig voksende befolkning her til lands. Tvert i mot mener vi at norsk matproduksjon bør økes med 1% i året de neste 20 årene. Derfor går vi til valg på å sikre et sunt, norsk landbruk som kan dyrke storfekjøtt i fjøs over hele landet også i fremtiden. Kjøtt som er produsert på gras, korn, mais og andre naturlige råvarer. Kjøtt som kommer fra dyr som holder kulturlandskapet vårt åpent. Kjøtt fra dyr som har blitt føret og stelt av norske bønder med høy kompetanse om dyrevelferd, matproduksjon og jordbruk (Nordahl 2013).

Bioteknologi gir store muligheter for å bedre matproduksjonen og for å utvikle nye næringer. Men bioteknologi reiser etiske dilemmaer og kan gi effekter i naturen som vi ikke kjenner rekkevidden av. Forskning rundt og utvikling av genmodifisert mat skal underlegges streng kontroll og regulering, og Venstre vil legge føre-var-prinsippet til grunn for politikken på dette området (V 2013: 42).

¹¹ Teknologi blir forstått i form av bioteknologi. Automatisk melkeutstyr og annen mekanisk teknologi i den daglige driften er ikke fokuset her, da det er lite data på dette i motsetning til bioteknologi-debatten.

¹² FrP har svært få, eller ingen uttalelser eller nevnelser av bioteknologi, som gir lite grunnlag for å si noe sikkert om dette partiets ståsted i denne saken. Dette er også lite omtalt av Høyre. Det tas opp senere i analysen (5.2.3).

Det er tydelig at befolkningsøkning og klimaendringer legger press på debatten om bruk av bioteknologi for å produsere mer mat. Til tross for dette ser det ikke ut til at partiene anser det som en løsning i Norge, med en generell skepsis til teknologi som ”tukler” med maten (KrF 2013; MDG 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); Nordahl 2013; SV 2013; V 2013; Widerøe 2013). Dette støtter teorien vi har på området om at bioteknologi blir satt på dagsorden av presset for økt matproduksjon, men de norske partiene ser ikke ut til å gi etter for dette presset (Ilbery og Maye 2010).

Når det gjelder andre typer bioteknologi som benevnes som miljøteknologi, viser uttalelser og landbruksmeldingen en helt annen holdning og en slik utvikling støttes av partiene (Bredesen 2014; Farstad 2013; H 2013; Hansson 2014; Hjemdal 2014c; Meld. St. 9 (2011-2012); Steinsvik 2013). Landbruket ses som et område som kan være med på å utvikle en bærekraftig økonomi som et alternativ til oljen. Innstillingen til en ønsket endring kan beskrives med SVs uttalelse om at ”Steinalderen tok ikke slutt fordi man gikk tom for stein” (Andersen i Steinsvik 2013), og drivkraften til landbrukets rolle i en ny grønn bioøkonomi er tydelig:

(...) viktig at vi har flere ben å stå på, og det er derfor et vesentlig behov for å styrke de næringene som kan være et godt supplement og på sikt også et alternativ til oljen. I tillegg til å være en oljenasjon er vi godt posisjonert når det gjelder bioøkonomi. Biomasse kan gi oss mat og energi og i tillegg erstatte mange av de produktene vi i dag lager av olje. Blå og grønn biomasse kan danne grunnlaget for nye arbeidsplasser og ny verdiskaping i landet (Hjemdal 2014c: 1266).

På denne måten ser vi at partiene skiller på hvilken teknologi som er innenfor og utenfor deres aksept når det kommer til matproduksjon. Støtten går til bioteknologi som skal sørge for et mer miljøvennlig landbruk gjennom å bli mer *energi- og ressurseffektivt*, mens teknologi som går på å endre genmateriale på en lab for å effektivisere selve veksten av maten, ikke er innenfor. Løsningen på kravet om økt matproduksjon er dermed ifølge flertallet av partiene å satse på forskning og bioteknologi, men kun på områder av landbruket som ikke rører for mye ved det ”naturlige” (Evans 2013; Rønningen og Burton 2013).

5.2.3 Nyproduktivistiske ideer og hva som oppfattes ”naturlig”

Drivkraften for ideer om effektivitet avhenger dermed av hva partiene oppfatter som en naturlig del av norsk landbruk, og det er tydelig at ikke alle former for teknologi og strukturendringer får innpass i dette bildet. Dette samsvarer blant annet med Storstads (2007) argument om hvordan ”den norske modellen” anses som noe spesielt som må tas vare på, og

viser hvordan multifunksjonelle ideer fortsatt står sterkt. Et eksempel på denne oppfattelsen er en uttalelse fra Ap:

Norge som matnasjon er kjennetegnet av høy mattrygghet, god plante- og dyrehelse, god dyrevelferd og miljøvennlig produksjon, noe som er viktige konkurransefortrinn for å være matprodusenter. At norsk mat fra både jord og fjord også i framtiden kan levere på disse områdene, ser vi som avgjørende for norsk matproduksjons legitimitet (Storberget og Micaelsen 2014a: 27)

I et multifunksjonelt landbruksregime blir landbruket fremstilt som rent, pent, grønt, trygt, spesielt og spredt over hele landet, og som en viktig del av legitimeringen av landbrukspolitikken har det blitt det dominerende bildet på norsk landbruk (Grue 2014; Hansson og Opoku 2014b; Nordahl 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); Storberget og Micaelsen 2014a; Vårdal 2014). Sentralisering, industrialisering og genmodifisering ses ikke som en ”naturlig” del av dette bildet, og svekker dermed disse ideenes påvirkningskraft (Daugbjerg og Swinbank 2012; Hall 1993).

Funnet kan ses i sammenheng med Daugbjerg og Swinbanks (2012) begrep ”policy layering”, da de gjeldende multifunksjonelle ideene ikke forandres totalt, men at noen nye ideer blir lagt til den gjeldende kjernen. Endring av fokus kan derfor beskrives som ”policy layering” fremfor paradigmeskifte, der alle ideer byttes ut med nye. I lys av dette blir nye ideer om satsing på bærekraftig økt produksjon og miljøteknologisk utvikling akseptert, mens omstrukturering og teknologi som har usikre bærekraftegenskaper ikke blir godtatt på samme måte, fordi det endrer kjerneideene for et norsk landbruk for mye.

Samtidig skal vi merke oss at det hos FrP og Høyre er vanskeligere å se motstand mot disse ideene, samt at de sjeldnere fremstiller landbruket i multifunksjonelle vendinger, som for eksempel ved at de ”ønsker et tydelig skille mellom landbrukspolitikk og distriktspolitikk. Formålet med landbrukspolitikken skal være en kostnadseffektiv matproduksjon.” (FrP 2013: 16). De ønsker effektivisering ved hjelp av strukturendringer, men tar ikke standpunkt til bruk av bioteknologi, noe som vi har sett de andre partiene er mer bestemt negative til (Sylte 2012; FrP 2013). På en side kan Høyre og FrP tolkes som mer nyproduktivistiske på grunn av mindre grad av multifunksjonelle trekk og den større drivkraften til strukturendringer, slik teorien tilsier (Horlings og Marsden 2011). På en annen side ser vi at de andre partiene begrunner tilbakeholdenheten, både når det gjelder store strukturendringer og bioteknologi, med at det er virkemidler som de mener vil påvirke den miljømessige bærekraften. Noe som igjen kan tolkes som nyproduktivistisk når vi ser det i lys av studiens generelle definisjon på nyproduktivisme og vektlegging av bærekraft (se kapittel 3.2.1).

Høyrepartienes posisjon kan ses i lys av kapittel 5.1, der også Høyre og FrP skilte seg litt fra resten med tanke på vektleggingen av klima og miljø (FrP 2013; H 2013). Med bakgrunn i dette kan FrP og Høyres politikk tolkes mer i retning ”ny” produktivisme, enn nyproduktivisme, fordi drivkraften er fokusert på produktivitets-virkemidler, men framkoble miljø-aspektet (Burton og Wilson 2012; Evans 2013). Dermed kan vi også i dette kapitlet se at de fleste partiene tydeligere kobler sammen bærekraft, miljø og matproduksjon, enn det FrP og Høyre ser ut til å gjøre (Ap 2013; Flåtten og Gundersen 2013; FrP 2013; Hjemdal 2014a; MDG 2013; Nordahl 2012a; Væren 2014). På grunnlag av dette ser det ikke ut til at noen av partiene kan tolkes som nyproduktivistiske på området, da de fleste ikke vil effektivisere selve matproduksjonen gjennom strukturendringer og ny teknologi, mens de som vil dette (Høyre og FrP), ikke setter virkemidlene inn i et miljø-perspektiv. Vi kan likevel ikke utelukke at Høyre og FrP kan tolkes som nyproduktivistiske i denne betydning, men med mangel på uttalelser og standpunkt på området, er det vanskelig å konkludere i den retning.

5.2.4 Vurdering av den teoretiske forventningen

Den delvis samstemte problem- og målforståelsen vi så i forrige kapittel viser seg å på ingen måte å bety at partiene er enige om de politiske *instrumentene og virkemidlene* som skal til for å nå målet om økt produksjon (Hall 1993). Vi ser hovedsakelig tre grupperinger når det gjelder effektivisering gjennom strukturendringer. De som vil endre struktur til en mer sentralisert produksjon og dra fordel av stordriftsfordeler (FrP 2013; H 2013). De som er med på at noe av strukturen kan endres mot en mer effektiv struktur, men er samtidig tilbakeholden med tanke på at det kan gå utover delmål som landbruk i hele landet (Ap 2013; KrF 2013; Sp 2013; V 2013), og en tredje gruppe som ikke ønsker å endre strukturen mot mer sentralisert produksjon, men å forsterke den desentraliserte strukturen (MDG 2013; SV 2013). Når det gjelder ny teknologi til effektivisering av matproduksjonen er de fleste partiene skeptiske til å bruke bioteknologi, mens miljøteknologisk utvikling for et mer energi- og ressurseffektivt landbruk får bredere støtte (KrF 2013; Lilleås 2014; MDG 2013; Nordahl 2013; SV 2013; V 2013; Widerøe 2013).

Funnene tyder på at sentrum-venstrepartiene er preget av et multifunksjonelt landbrukspolitisk verdensbilde, og vil ikke endre for mye på kjerneideene om landbruk over hele landet og landbrukets produksjon av fellesgoder (Daugbjerg og Swinbank 2012; Hall 1993; Rønningen og Burton 2013). Høyre og FrP vil gjøre større endringer i landbruket, men kan likevel ikke betegnes som nyproduktivistisk på grunn av begrunnelsene for endringene

vanskelig kan tolkes som effektivisering med tanke på klima- og miljø (FrP 2013; H 2013). Uttalelsene fra MDG er interessante, da de kan sies å representere en tredje gruppe som ønsker endringer, men i form av en *forsterking* av desentralisert struktur. SV ønsker også dette, men partiene begrunner dette noe ulikt. Det gjennomgående i MDGs begrunnelser er strukturendringer for produktivitetsøkning, der denne økningen har *grunnlag i* miljømessig bærekraft (MDG 2013). SV derimot, begrunner oftere desentralisert landbruk med multifunksjonelle mål som levende bygder, kulturlandskap, inntektsutjevning og sosiale forhold, og er ikke like tydelig på *hvordan* dette skal øke produksjonen (SV 2013). I MDG fremstår multifunksjonelle mål mer som bi-produkter av landbrukspolitikken som først og fremst har mål om økt produktivitet. Funnene i forhold til den andre teoretiske forventningen tyder derfor på at av alle partiene, ser det ut til at MDG er det tydeligste eksemplet på nyproduktivisme, fordi de i størst grad forsøker å forene konfliktfylte mål (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

Nå har kapittel 5.1 og 5.2 vist at FrP, Høyre og MDG skiller seg ut på ulike måter fra resten av partiene når det gjelder nyproduktivisme. I kapittel 5.3 vil vi komme nærmere inn på mulige grunner til dette.

5.3 Partienes overordnede mål om matsikkerhet

I dette delkapitlet presenteres og diskuteres funn fra analysen som belyser den tredje teoretiske forventningen om at partiene setter matsikkerhet som overordnet mål for sin landbrukspolitik. Her ønsker vi å få et dypere innblikk i partienes landbrukspolitiske verdensbilde gjennom videre analyser av partienes mål, problemforståelse og instrumenter (Hall 1993). Funnene i kapittel 5.1 der partiene så ut til å være samstemte i målet om økt produksjon, mens klima og miljø ikke var en like stor del av problemforståelsen hos alle, utdypes her. I tillegg skal vi se diskusjonen i lys av kapittel 5.2 som viste at partiene hadde ulike kausalteorier om hvilke virkemidler og instrumenter som skulle til for å nå målet om økt matproduksjon.

5.3.1 Matsikkerhet - en samstemt illusjon

Innholdsanalysen viser at alle partiene bruker begrepet matsikkerhet for å betegne mål som de legger til grunn for sin landbrukspolitik (Bjørnstad 2012; Flåtten 2012b; Frønes 2013; Hjemdal 2013; Meld. St. 9 (2011-2012); Opoku og Hansson 2014; SV 2013; Trældal 2012b). Matsikkerhet proklameres som det overordnede målet, men ved analyse av hva partiene legger i begrepet, fremstår denne samstemtheten som en noe overfladisk enighet. Det blir blant annet

tydelig i sitatene når matsikkerhet-argumentet på en side brukes til å styrke produksjonen på norske arealer, og på en annen side til å argumentere for åpnere grenser og økt handel. Den første forståelsen er oftest representert i sentrum-venstrepartier, der det argumenteres for at Norge må sørge for egen matproduksjon (Andersen 2014b; Arnstad 2014; Gausdal 2014; KrF 2013; Opoku og Hansson 2014):

(...) det er viktig å skille mat fra andre typer varer. Internasjonal handel med mat kan fortrenge etableringen av lokale eller regionale markeder for mat og hindre planer og ønsker om sjølforsyning og matsikkerhet (Arnstad 2014: 1311).

Vårt utgangspunkt er at landbruksoppjøret handler om langt mer enn bøndernes lommebøker, FNs klimapanel har slått fast at matproduksjonen vil falle som følge av klimaendringer, samtidig som befolkningen øker. Det er elementær logikk at alle land må ta i bruk sine egne jordbruksarealer. På sikt risikerer vi å kjøpe maten ut av munnen på grupper med lavere kjøpekraft fordi vi ikke har tatt oss råd til å holde vårt eget landbruk i hevd (Opoku og Hansson 2014: 18).

Den andre forståelsen av begrepet er representert i særlig Høyre og FrP, men er også å spore i Venstre (Flåtten 2012b; Kureren 2013; Trældal 2012b). Disse partiene forstår matsikkerhet som et argument for å satse mer på handel og internasjonal matproduksjon:

Det er utvilsomt at handelsliberaliseringen kan svekke landbruksproduksjonen, men det kan på en annen side styrke matsikkerheten gjennom en økning av verdens matforsyning og et gjensidig avhengighetsforhold i matsektoren (Flåtten 2012b: 384).

Fremskrittspartiet mener at i tilknytning til målet om matsikkerhet står produksjon av nok mat sentralt, og vi er samtidig opptatt av at kostnadene til matkjedene ikke drives urimelig mye i været sammenlignet med våre naboland gjennom en maks-norskhetstenkning i alle ledd. Det må ikke være slik at man er så opptatt av den nasjonale kornproduksjonen at det man tar i bruk så sterke virkemidler for å øke den at det gode blir det bestes fiende (Trældal 2012b: 2915).

Funnene viser at partiene forstår matsikkerhet på ulikt vis, og at partiene velger å legge forskjellig innhold i begrepet i argumentasjonen for sin politikk. Dette støtter teorien til Candel et al. (2014), som mener at matsikkerhet-begrepet ofte kan tilpasses svært forskjellige politiske orienteringer, og brukes til det som passer partiene best.

Ulik begrepsforståelse og overflatisk enighet kan imidlertid ha følger for om og hvordan, partienes ideer påvirker politikken. På én side kan ideene bli kraftfulle siden ”alle” sier seg enige (Milner 1997; Solberg og Vik 2011). Dette kan imidlertid gi mer støtte til ideen om matsikkerhet enn det egentlig er grunnlag for. På en annen side, og ut fra funnene i denne analysen et mer rimelig tilfelle, blir ideene ”svake”. Når matsikkerhet brukes så vidt forskjellig, blir det et innholdsløst begrep. Bruk av innholdsløse begreper fører til

innholdsløse ideer som ”alle” kan være enige om, men som ingen gjør noe med. Slike ideer vil i liten grad påvirke til og legge grunnlag for politisk handling (Candel et al. 2014; Hall 1989; Maye og Kirwan 2013; Solberg og Vik 2011). Det hjelper ikke med en bred enighet når enigheten er falsk. En slik tilstand i norsk landbrukspolitikkk vil kunne legge en demper på drivkraften til endring som vi så preget partiene i kapittel 5.2 (Hall 1993; Skogstad 2008).

At ulik begrepsforståelse kan legge en demper på politisk handling støttes blant annet av at partiene peker på dette problemet selv. Noe av kritikken til Meld. St. 9 (2011-2012) går blant annet på at den brukte for mange overordnede ideer som alle kunne si seg enig i, men som ikke ville gi noe reelt utfall i politisk handling. Det var med andre ord, for mange ord og for få tiltak (Sandvik 2012; Trældal 2012a). I tillegg gir de overordnede målene et falskt bilde av situasjonen, ”Problemet er at det knapt er mogleg å kome lengre unna sanninga. Landbruk er truleg det politikkområdet der avstanden i det norske politiske landskapet er størst.” (Pollestad 2014b: 2). Innholdsanalysen gjør det imidlertid mulig å undersøke nærmere hva partiene legger i begrepene de bruker, og på denne måten oppfatte hvor skillelinjene går. Dette er særlig viktig der det er bred bruk av de samme begrepene, og det fort kan oppfattes som en enighet. Med bruk av innholdsanalyse kan vi likevel avdekke denne samstemtheten som en illusjon. Videre skal vi se at også begrepet bærekraft tolkes ulikt, som hos partiene er sterkt knyttet til målet om matsikkerhet.

5.3.2 Økonomisk eller miljømessig bærekraft?

Funnene som viser ulike forståelser blir sentralt i forhold til at matsikkerhet skal oppnås ved bærekraftig matproduksjon. Som kapittel 5.1.3 viste, koblet ikke alle partiene sammen målet om økt matproduksjon med mål om miljøtiltak, selv om alle partiene snakket om bærekraft. Dette belyses ytterligere i dette kapitlet gjennom analyse av partienes ulike forståelse av begrepet bærekraft.

Datamaterialet viser at det går et skille mellom partiene som forstår bærekraft i et miljøperspektiv, og de som forstår bærekraft i et økonomisk perspektiv. Uttalelser og partiprogrammer viser at Høyre og FrP, til dels Venstre, representerer den sistnevnte forståelsen (FrP 2013; Gundersen 2013; H 2013; Haugerud 2013; Kureren 2013). Høyre har et gjennomgående fokus på lønnsomhet, og i partiprogrammet heter det at de vil ”(...) skape et levedyktig landbruk gjennom å legge til rette for lønnsom drift og økt matproduksjon.” (H 2013: 51). I FrP sier de at de ”(...) skal sørge for at landbruket blir bærekraftig. Det trenger ikke nødvendigvis være slik at de skal hente størstedelen av inntektene sine fra staten”

(Johansen i Haugerud 2013). For Høyre og FrP er landbruket først og fremst en næring på lik linje med andre næringer, og mat er en vare på lik linje med andre varer. I et slikt økonomisk perspektiv er det næringens bærekraft som er i fokus og ikke bærekraft i forhold til naturgrunnlag. I disse partienes landbrukspolitiske verdensbilde preges derfor ideene av økonomiske problemforståelser, instrumenter og mål (Hall 1989, 1993; Solberg og Vik 2011). Denne forståelsen styrkes også av funnene i delkapittel 5.1.3 og viste at Høyre og FrP i liten grad knyttet miljømessig bærekraft sammen med målet om økt matproduksjon. I henhold til dette blir det vanskelig å betegne disse to partiene som nyproduktivistiske ut fra definisjonen vi startet med i kapittel 5.1, der miljømessig bærekraft er et viktig kriterium (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Ilbery og Maye 2010).

Uttalelser og partiprogrammer viser derimot at sentrum-venstrepartiene generelt legger større vekt på miljø- og klimaproblemer, befolkningsvekst, trygg mat og selvforsyning, og forstår med dette først og fremst bærekraft i et miljøperspektiv (Andersen 2014b; KrF 2013; MDG 2013; Opoku og Hansson 2014; Sandvik 2012; Sp 2013; Storberget 2014a; SV 2013; Tenden 2013; V 2013). Bildet er ikke svart-hvitt og alle partier vektlegger ikke de ulike forståelsene like mye eller lite, men dataene viser en gjennomgående trend i denne retning¹³. Med et klima- og miljøperspektiv på bærekraft har partiene derfor andre instrumenter og mål som løsning på problemene enn høyrepartiene, rett og slett fordi de ser ulike problemer (Hall 1989; Solberg og Vik 2011). Det landbrukspolitiske verdensbilde blir for dem ikke et rent økonomisk bilde:

Umålelige verdier som bl.a. livskvalitet, kriminalitetsforebygging, helseforebygging og miljø taler for at vi bor slik. Alternativene er dårligere. Mange analyser fra finanshold har lært meg at svært lite ansees som samfunnsøkonomisk lønnsomt. (...) Ja, med glimt i øyet er det sagt: Finnmark ville ikke vært gjenreist etter krigen om vi la mye av dagens økonomiske syn til grunn. (...) Jeg må medgi at jeg faktisk ikke skremmes av at 14 av disse 1000 milliardene brukes som stimulans til ei næring vi også i beredskapsøyemed har valgt å prioritere (Storberget 2014a: 2).

Ifølge disse partiene vil ikke et økonomisk perspektiv strekke til for å sikre det de legger i matsikkerhet og bærekraft, blant annet vektleggingen av at maten skal være trygg (MDG 2013; Storberget og Micaelsen 2014b; SV 2013; V 2013; Vårdal 2014). Sps talsmann sier blant annet at ”Verdien av eit blautkokt salmonella-fritt egg kan ikkje målast i pengar” (Pollestad 2014a). I lys av dette styrkes også her funnene fra kapittel 5.1.3, som viste at globale endringer, klima og befolkningsvekst var en større del av problemforståelsen hos

¹³ Venstre kan blant annet tolkes til å ha både et økonomi- og miljøperspektiv, og Høyre omtaler reindriftsnæringen i et miljøperspektiv (Frønes 2013; H 2013; Kureren 2013; Tenden 2013).

sentrum-venstrepartiene, enn hos høyrepartiene. At miljømessig bærekraft er viktig for å oppnå matsikkerhet blir derfor som forventet ut fra deres landbrukspolitiske verdensbilde. På bakgrunn av dette ser vi at partienes ideer varierer ut fra hva som oppfattes som et problem og ikke, noe som støtter teoriene vi har på hvordan ideer virker i politikken (Hall 1989; Solberg og Vik 2011).

5.3.3 Perspektiver og uklare skillelinjer mellom partiene

De empiriske funnene som er presentert og diskutert ovenfor har følger for om vi kan anse partiene som nyproduktivistiske eller ikke. Det er likevel ikke tilstrekkelig å karakterisere partiene som nyproduktivistiske ut fra at de har bærekraft og matsikkerhet som overordnede mål, da målene kan anses som overflatiske og innholdsløse før vi har undersøkt hvilket innhold partiene legger i dem (Grant 2012b; Maye og Kirwan 2013). Ut i fra den generelle definisjonen på nyproduktivisme som *en fornyet drivkraft for økt produksjon, men med en forutsetning om en miljømessig bærekraftig produksjon*, er miljøperspektivet en forutsetning for å kunne forstå partiene som nyproduktivistiske.

Høyre og FrPs uttalelser i aviser og partiprogrammer omtaler i hovedsak landbruket i næring- og handelspolitiske termer, med fokus kvantitet, og noe mindre på produksjonsprosessen og trygg mat (Flåtten 2012b; FrP 2013; Gundersen 2013; H 2013; Haugerud 2013). Maye og Kirwan (2013) legger vekt på at nyproduktivisme handler om å ikke ensidig vektlegge kvantitet, altså nok mat og økt produksjon, men også kvalitet, med trygg mat og en bærekraftig produksjon. En slik tilnærming er tydeligere i sentrum-venstrepartiene, der deres forståelse av bærekraft og matsikkerhet gjør at mat ikke kun ses som en vare på lik linje som andre varer, men også som en del av *sikkerhetspolitikken* (Aase 2014b, 2014c; Bjørnstad 2012; KrF 2013; Ravneng 2014; SV 2013). Sp uttaler blant annet "Slik verden ser ut nå med hva jeg kaller for SKRUE-trusler (Sult, Klima, Russland, Ukraina, Ebola), må det sterkere virkemidler til enn de vi har til rådighet i dag. Korn er viktigere enn krutt" (Pollestad i Ravneng 2014: 10). Et eksempel fra SVs partiprogram setter også landbruket inn i en slik kontekst: "Selvforsyning og norsk matproduksjon er viktige deler i den nasjonale sikkerhetspolitikken." (SV 2013: 112). De setter landbruk inn i en større og bredere kontekst, og knytter det til andre politikkområder, som er i samsvar med nyproduktivistiske ideer (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011; Perkins 2012).

Selv om datamaterialet viser en tendens til at det går en skillelinje mellom høyrepartiene og sentrum-venstrepartiene på dette området, er det ikke enkelt å si hvilke

partier som er nyproduktivistiske og ikke. Det er uklare skillelinjer, men som sagt viser dataene en tendens. Funnene handler ikke om at Høyre og FrP uttaler at de *ikke* vektlegger miljømessig bærekraft, det handler om at der sentrum-venstrepartiene klart og tydelig vektlegger dette, er det økonomiske kriterier som vektlegges hos høyrepartiene (Ap 2013; FrP 2013; H 2013; KrF 2013). Vi ser eksempler på mål om lønnsomhet og økonomisk bærekraft i Ap, KrF, Venstre og Sp også, men de ekskluderer ikke miljøperspektivet på samme måte ved å sette det opp mot de økonomiske målene.

MDG ser imidlertid ut til å skille seg ut, også sett opp i mot SV og Venstre, som alle har et sterkt miljøperspektiv. SVs partiprogram og uttalelser kan tolkes som en mer ensidig vektlegging av miljøperspektivet, og mindre grad av forening av dette med lønnsomhet, produksjonsøkning og effektivitet (Andersen 2014b; Kippe 2013; SV 2013). MDG (2013) skiller seg fra SV ved at de legger produktivitet som grunnlag for sin forståelse av matsikkerhet, men med et sterkt miljøperspektiv med desentralisering og arealutnyttelse som en løsning. I tillegg skiller MDG seg fra Venstre, som kan tolkes å ha både økonomi- og miljøperspektiv, men som bruker miljøargumentet mer som et gode i seg selv og i mindre grad til å argumentere for at det er den beste måten å øke matproduksjonen på (V 2013). Derfor kan også her, i likhet med kapittel 5.2, MDG anses som partiet med mest tydelige nyproduktivistiske ideer i vår forstand av begrepet. På bakgrunn av en slik gjennomgående tendens kan vi tolke det slik at Høyre og FrP, og delvis SV og Venstre, ikke forener konfliktfylte mål i like stor grad som de andre partiene, med ensidig vektlegging av miljø eller økonomi, og er i mindre grad nyproduktivistiske på dette området.

5.3.4 Vurdering av den teoretiske forventningen

Funnene støtter opp om den teoretiske forventningen om matsikkerhet som overordnet mål som dominerer landbrukspolitikken, men partiene er ikke enige om hva begrepene innebærer. Innholdsanalysen viser at partiene har ulike kausalteorier som gir utslag i forskjellige løsninger på å sikre matsikkerhet gjennom sine forståelser av bærekraft (Candel et al. 2014). Vi kan på denne måten si at partiene har ulike landbrukspolitiske verdensbilder eller perspektiver (Hall 1993). Vi finner i hovedsak et skille mellom et økonomisk verdensbilde og et klima- og miljø-verdensbilde. Ulike verdensbilder kan være med på å forklare partienes ulike forståelser av matsikkerhet og bærekraft, og gi innsikt i hvorfor enigheten kun er på overflaten. Funnene viser at partiene har rasjonelle løsninger som varierer ut fra hvilket verdensbilde de oppfatter landbruket i. For høyrepartiene kan sentralisering, åpnere grenser

og færre restriksjoner på produksjonsvolum skape et mer økonomisk bærekraftig landbruk, men for sentrum-venstrepartiene ikke et så miljøvennlig og selvforsynt land (FrP 2013; H 2013; MDG 2013; SV 2013). For venstre-sentrumspartiene kan desentralisering, ulike bruksstørrelser, tollvern og statlige overføringer styrke matsikkerhet og miljømessig bærekraft, men for høyrepartiene ikke lønnsomt og effektivt landbruk (Ap 2013; FrP 2013; H 2013; KrF 2013). Dette er en grov inndeling av et mer komplisert bilde, men det illustrerer hvordan ideer, eller det landbrukspolitiske verdensbildet, påvirker politikken og legger grunnlag for ulike ønsker om politisk handling (Campell 1998; Hall 1989, 1993; Solberg og Vik 2011).

Funnene ovenfor gir innsikt i analysens overordnede forskningsspørsmål om nyproduktivistiske ideers påvirkning på norsk landbrukspolitikk. De viser at ikke alle partier i like stor grad prøver å forene konfliktfylte mål, som prøver å ta hensyn til både trygg mat og nok mat, til både bærekraftig næring og en miljømessig bærekraftig matproduksjon (Evans 2013; Maye og Kirwan 2013). Høyre og FrP, og delvis Venstre og SV, skiller seg ut ved at de er mindre tydelige på å forene ideer fra ulike elementer ved nyproduktivisme. For eksempel ensidig fokus på effektiv lønnsom produksjon, uten miljøaspektet, eller ensidig fokus på miljøvennlig produksjon, uten produktivitets-aspektet (Gundersen 2013; Haugerud 2013; SV 2013).

Funnene kan så tvil til om globale endringer virkelig påvirker til politisk handling og endring, da partiene tilpasser begrepene matsikkerhet og bærekraft til sitt landbrukspolitiske verdensbilde. Selv om ideene kanskje er satt på dagsorden av ulike globale endringer, legges ”gammel” politikk inn i begrepene (Almås et al. 2013; Grant 2012b). På denne måten er det ikke politikken som endres, men retorikken (Candel et al. 2014; Daugbjerg og Swinbank 2011). Til tross for dette kan vi heller ikke utelukke at globale forhold endrer partienes landbrukspolitiske verdensbilde, og fører nye ideer og verdier inn i dette bildet (Daugbjerg og Swinbank 2012). Ytterligere studier også av landbrukspolitisk *praksis*, i tillegg til partienes landbrukspolitiske verdensbilder, kan være med på underbygge denne tilnærmingen.

5.4 Et skille mellom høyrepartier og sentrum-venstrepartier

I dette delkapitlet presenteres og diskuteres funn i forhold til den fjerde teoretiske forventningen om et høyre-venstre-skille i norsk landbrukspolitikk. Burton og Wilsons (2012) ulike former for nyproduktivisme kan være med på å gi innsikt i hvordan partiene er preget nyproduktivisme ut fra ulike former av begrepet. Analysen på dette området kan ses som en

sammenfatning av hva funnene i de tre foregående delkapitlene har pekt på, samtidig som nye eksempler og empiriske funn trekkes frem. Kapitlet munner deretter ut i et siste og femte kapittel som oppsummerer og forsøker å svare mer helhetlig på forskningsspørsmålet om hvordan globale nyproduktivistiske ideer påvirker norsk landbrukspolitik.

5.4.1 Reposisjonert og markedsbasert produktivisme i norsk landbrukspolitik

I kapittel 5.1 viste analysen at alle partiene var tydelige på at matproduksjon må økes. På bakgrunn av dette kan vi si at alle partiene, i ulik grad, har produktivistiske trekk. Funnene i kapittel 5.2 viste at multifunksjonelle ideer fortsatt sto sterkt, men var først og fremst representert hos sentrum-venstrepartiene. Disse partiene vektla landbruk i hele landet, kulturlandskap, bosetting, miljøteknologi, trygg mat, forskning og miljø. Høyrepartiene var i større grad preget av strukturendringer, lønnsomhet, næringsutvikling, effektivitet, produksjonsøkning, sentralisering og økt handel. I kapittel 5.3 viste funnene at partiene var preget av ulike landbrukspolitiske verdensbilder, i hovedsak et økonomisk og et miljømessig, som er med på å forklare de ulike forståelsene de legger i begreper og mål. Disse funnene kan samlet sett støtte Burton og Wilsons (2012) teori om de to formene for nyproduktivisme som kan oppstå innenfor multifunksjonelle regimer: reposisjonert produktivisme og markedsbasert produktivisme.

Når det gjelder sentrum-venstrepartiene SV, Ap, Sp, KrF og Venstre har de et sterkt miljøfokus og multifunksjonelle målsettinger for landbruket, som illustrert med en uttalelse fra Sp:

Senterpartiet jobber hver dag for å vise alt landbruket kan bidra med. At landbruket er en viktig del av klimaløsningen. At landbruket er en del av den grønne økonomien som gir kompetansearbeidsplasser, vekst og mattrygghet. At landbruket kan bidra til å utnytte ressursene i hele landet og skape grunnlag for bosetting, turisme og andre næringer som lever av det landbruket kan gi storsamfunnet (Nordahl 2012b: 33).

I henhold til dette kan sentrum-venstrepartienes politikk beskrives som en reposisjonert produktivisme (Hjemdal og Moe 2013; Haugen 2012; Holmelid 2013; Nordahl 2012b; Ringerikes Blad 2013). De snakker om økt produksjon, men med en nedtoning av produktivitets-fokuset ved at de ikke sier så mye om hvordan dette skal skje. Tanken er at ”Landbrukspolitikken er eit finstemt puslespel. Blir ei brikke endra, så får det konsekvensar” (Hjemdal i Aase 2014a). Uttalelsene og partiprogrammene viser at disse partiene har tydelige ideer om produksjonsøkning, men det vektlegges at dette oppnås ved en videreføring av eksisterende politikk eller med små endringer, fremfor en ny landbrukspolitik:

Det rødgrønne flertallet har slått ring om den norske matmodellen med årlige jordbruksforhandlinger, et sterkt importvern og landbruk over hele landet. Begrunnelsen har hele tiden vært at dette er til det beste for norsk matproduksjon innenfor distrikts- og miljøvennligerammer (Holmelid i Kippe 2013).

Multifunksjonelle målsettinger er derfor fortsatt en stor del av argumentasjonen i norsk landbrukspolitikk, slik at ideer om *hvordan* matproduksjonen skal øke er vage. De holder sterkt på ”den norske modellen”, som er i tråd med teorien om at reposisjonert produktivisme er en form som tilpasser seg det gjeldende regimet (Burton og Wilson 2012; Grue 2014).

Det er selvsagt forskjeller mellom partiene, men i lys av dette og tidligere funn er hovedtendensen i datamaterialet at partiene setter den nye drivkraften for produksjon inn i den multifunksjonelle konteksten som landbrukspolitikken lenge har vært preget av. Med bakgrunn i dette representerer ikke disse partienes ideer så mye nytt, og politikken kan ses som ”policy layering” fremfor et paradigmeskifte (Daugbjerg og Swinbank 2012; Skogstad 2008). Gjeldende ideer byttes ikke ut med et helt nytt sett med nyproduktivistiske ideer, fordi kjernen av multifunksjonelle ideer beholdes. Dette tydeliggjøres ved at sentrum-venstrepartiene var mest tilbakeholdende når det gjaldt effektiviserings-virkemidler som strukturendringer og bioteknologi i matproduksjon. Samtidig som de oftere enn høyrepartiene omtalte landbruket i multifunksjonelle vendinger med fokus på for eksempel distriktspolitikk og kulturlandskap (Farstad 2013; Hjemdal 2014b; Nordahl 2013; Pollestad 2014b; Steinvik 2013; Storberget 2014a).

Når det gjelder markedsbasert produktivisme er dette ifølge Burton og Wilson (2012) en form for nyproduktivisme som vil bruke markedet for å øke produksjonen og ikke nedtone produktivitet på samme måte som reposisjonert produktivisme. Vi ser tydelige eksempler på dette i FrP:

Fremskrittspartiet er av den formening at det må innføres et normalt markedsbasert system for landbruksprodukter som styres av tilbud og etterspørsel. Ved underdekning i markedet vil produsenten kunne ta en høyere pris, mens forbrukeren kan velge andre produkter dersom prisen på et produkt er for høy. Da vil prisene på produktene variere i takt med markedet, og produsentene må være markedsorientert i sin produksjon. I en situasjon som i dag, der forbrukerne etterspør mer enn det norske bønder kan produsere, vil et markedsbasert system bidra til en høyere produksjon (Trældal 2013: 4672).

Høyre ser markedsregulering og virkemiddelstyrt landbruk som et hinder for å løse problemet med produktivitetspresset. De uttaler blant annet ”Å beskytte seg til lønnsomhet ved å øke tollene kan bli en sovepute for jordbruket” (Flåtten i Johansen 2013), og ”Det er så mye landbruksbyråkrati at du kunne slå i hjel Stortinget med det” (Flåtten i Sylte 2012: 10). Ifølge

disse to partiene hindrer staten den ønskede utviklingen, og de nyliberale ideene er tydelige i analysen av datamaterialet. At høyrepartiene FrP og Høyre kan bli ansett som preget av markedsbasert produktivisme er med dette et av analysens tydeligste funn (FrP 2013; H 2013; Johansen 2013; Nationen 2013; Trældal 2013). De tilpasser seg ikke det multifunksjonelle regimet i like stor grad og er preget av nyliberale ideer med skepsis til statlig inngripen i marked og statens ansvar når det gjelder landbruket som næring (Jakobsen et al. 2012; Thorsen og Lie 2007). I lys av dette og funnene i kapittel 5.3, der disse partienes økonomiske verdensbilde definerte landbrukspolitikken som næring- og handelspolitikk, kan de nyliberale ideene anses som tydelige pådrivere for den markedsbaserte formen for produktivisme (Burton og Wilson 2012; Rønningen og Burton 2013).

5.4.2 Vurdering av den teoretiske forventningen

Med grunnlag i funnene som er presentert ovenfor, sammen med hva analysen i kapittel 5.1, 5.2 og 5.3 viste, ser vi at alle de politiske partiene er mer eller mindre nyproduktivistiske avhengig av hvilke konsepter av nyproduktivisme som var i fokus. Analysen gir dermed grunnlag for å si at vi ikke bare finner én form for nyproduktivisme i norsk landbrukspolitik, men flere. Det gir grunn til å anta at den teoretiske forventningen om at norsk landbrukspolitik er preget av to ulike former for nyproduktivisme støttes.

Til tross for dette viste funn i kapittel 5.2 og 5.3 at ett parti, MDG, skilte seg fra de andre ved at deres politiske ideer så ut til å kunne beskrives ut fra studiens overordnede definisjon av nyproduktivisme som *en fornyet drivkraft for økt produksjon, men med en forutsetning om en miljømessig bærekraftig produksjon*. Studiens definisjon vektlegger, i motsetning til reposisjonert og markedsbasert produktivisme, ikke bare ett av kriteriene i nyproduktivisme, men baserer seg på en forening av de konfliktfylte målene om økt produksjon og miljømessig bærekraft (Evans 2013; Horlings og Marsden 2011). Det er MDGs vektlegging av *begge* disse målene som legger grunnlag for at vi ser en tredje form for nyproduktivisme i norsk landbrukspolitik, nemlig *bærekraftig produktivisme*.

5.5 Bærekraftig produktivisme - en tredje form for nyproduktivisme

Dette delkapitlet er en sammenfatning av studiens sentrale funn om at alle partiene er nyproduktivistiske på ulikt vis, men at en tredje form som ikke var en del av analysens teoretiske forventning er å finne i det politiske landskapet. Kapitlet bidrar til det landbrukspolitiske forskningsfeltet gjennom utvikling av en modell og et begrep som gir økt forståelse av hvilke ideer og spenninger som preger norsk landbrukspolitik.

5.5.1 MDG

Analysen av uttalelser og partiprogram viser at MDGs ideer om landbrukspolitikk i stor grad kan betegnes som bærekraftig produktivisme, som er en form for nyproduktivisme basert på studiens definisjon (se kapittel 3.2.1) (Aase 2014b; Hansson og Opoku 2014a, 2014b; Hansson og Surlien 2013; MDG 2014; Opoku og Hansson 2014). Løsningen er i deres forstand høyest mulig produktivitet basert på en miljømessig bærekraftig produksjon med norske ressurser. Et sitat fra deres partiprogram viser noen av disse ideene:

I Norge er de beste matjordarealene under rask nedbygging, og utkantlandbruket i jevn forvitring, samtidig som befolkningen øker. De Grønne ønsker en større selvforsyningsgrad. Det er både unødvendig og umoralsk å hente fôrråvarer fra store arealer i utlandet. Hensynet til naturmangfold og klima setter grenser for nydyrking, så gjenværende arealer i både sentrale strøk og utkantene må sikres. De må også utnyttes bedre ved å prioritere menneskemat framfor dyrefôr der det er mulig. Beiteressursene må utnyttes bedre, og med riktig valg av husdyr er beitepotensialet stort i mange deler av landet (MDG 2013: 17).

De forsøker tydelig å forene de konfliktfylte målene om produktivitet og miljø. De tar avstand fra både venstre- og høyrepartienes løsninger på denne utfordringen i uttalelser som: ”Valget mellom borgerlig sjokkterapi og sosialistisk seigpining. Ingen av alternativene vil snu den negative utviklingen” (Opoku og Hansson 2014: 18), og:

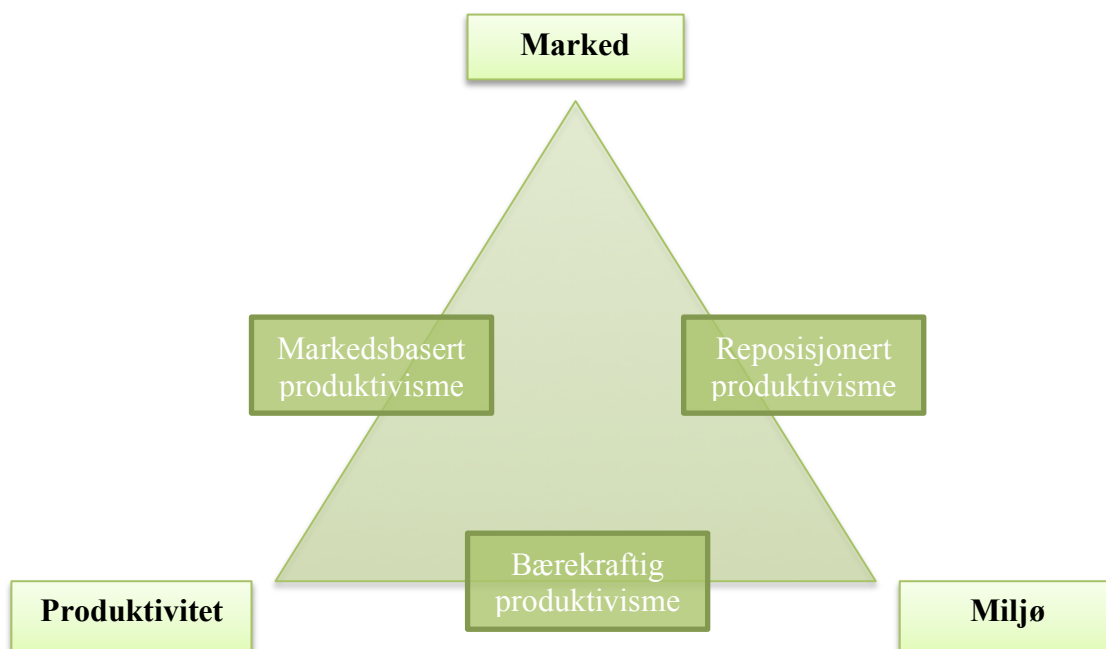
Med vårt forslag slår vi beina under to vedtatte sannheter i norsk jordbrukspolitikk: For det første at det ikke finnes alternativ til Senterpartiet og Fremskrittspartiet. For det andre at utviklingen med stadig flere nedlagte bruk og stadig mer jordbruksareal som går ut av drift er en naturlov. Et framtidig jordbruk der jorda brukes der den er, som produserer sunn og trygg mat, og som behandler husdyra på en god måte er mulig. Det handler bare om politisk vilje (Opoku og Hansson 2014: 18).

Deres landbrukspolitiske verdensbilde er preget av globale endringer, et svært langsiktig perspektiv og at Norge har et moralsk ansvar for å forsyne seg selv med mat: ”Dersom vi skal produsere mindre mat, må noen andre produsere mer, for oss. I lys av potensielle naturkatastrofer, politisk og økonomisk ustabilitet, klimaendringer vi vet vil komme og sterkt svingende matvarepriser, er dette en svært uklok strategi.” (Hansson og Opoku 2014a: 21). Denne formen for nyproduktivisme er ikke basert på andre mål enn økt miljømessig bærekraftig matproduksjon, og løsninger med multifunksjonelle eller økonomiske trekk er ikke en aktiv målsetting, men mer en følge av denne vektleggingen. I lys av dette preges MDG av bærekraftig produktivisme fordi de har produktivitet som fundament for sin landbrukspolitikk og mener dette løses med miljømessig bærekraft.

Tidligere funn har imidlertid vist at MDG har mange likheter med flere andre parti, men de legger verken multifunksjonelle målsettinger eller markedsløsninger som *grunnlag* for politikken, slik de andre i større grad kan se ut til å gjøre (Andersen 2014b; Kippe 2013; V 2013). Det betyr ikke at MDGs politikk ikke fører til målsettinger som deles av de andre partiene, slik som landbruk i hele landet, men skillet handler om hvilket fundament partiene bygger politikken på og hva som er kjerneideene hos partiene (Daugbjerg og Swinbank 2012).

5.5.2 Nyproduktivisme kan forstås ut fra en tre-spent modell

Analysen har gjennomgående vist at partiene har mange likheter, men at de skiller seg fra hverandre på områder som gjør at vi kan anse dem som påvirket av ulike nyproduktivistiske ideer. Datamaterialet viser at forskjellene først og fremst handler om hvordan partiene stiller seg i forhold til spenninger mellom *marked*, *miljø* og *produktivitet* (se modell i figur 2). En modell basert på funnene i denne analysen viser hvordan de tre formene for nyproduktivisme i norsk landbrukspolitikken kan forstås i forhold til hverandre. Hvor partiene plasserer seg i denne figuren handler om partienes ulike vektlegginger av de tre ideene marked, miljø og produktivitet, som kan ses som spenninger på det landbrukspolitiske feltet. Modellen illustrerer et mer empirinært bilde av norsk landbrukspolitikken, i motsetning til den mye brukte høyre-venstre-aksen (Jakobsen et al. 2012; Thorsen og Lie 2007).

Figur 2: Modell med de tre formene for nyproduktivisme i norsk landbrukspolitikken¹⁴

¹⁴ En beslektet, om noe uferdig modell, har vært diskutert tilknyttet AGROPRO (2015).

Når det gjelder partienes plassering i denne modellen kan vi ta utgangspunkt i MDGs plassering mellom miljø og produktivitet, som en bærekraftig produktivisme. MDGs ideer kan særlig sammenlignes med SV og Venstre når det gjelder miljø (se 5.3.3), men skillet ligger i fokuset på produktivitet som plasserer Venstre og SV på siden med reposisjonert produktivisme. SV er i hovedsak miljøfokusert og plasserer seg ned mot miljø-hjørnet, mens de andre venstre-sentrumspartiene plasserer seg mer mot midten, da flere av dem kombinerer miljø- og økonomiperspektiv med multifunksjonelle målsettinger (se kapittel 5.2 og 5.3).

Høyrepartiene og MDG har likheter i fokuset på produktivitet, men skillet ligger i at MDG vektlegger at produktivitet må ses i et bærekraftig miljøperspektiv, og at økt produksjon ikke kan oppnås på kort sikt med markedsløsninger. MDG vil bruke løsninger som ikke kan anses som preget av nyliberale ideer, da de blant annet skal øke produksjonen ved å bruke tollvernet aktivt ”for å øke matprisene, mens støtteordninger og regelverk målrettes mot selvforsyning, miljøvern og dyrevelferd.” (MDG 2013: 17). Disse løsningene er svært ulike fra nyliberalistisk tankegang på høyresiden, til tross for at de er enige i det grunnleggende målet om produktivitet.

Med bakgrunn i dette kan en tredelt spenning mellom hvordan partiene vektlegger marked, miljø og produktivitet plassere dem i denne modellen, og ut fra dette anse dem som påvirket av ulike former for nyproduktivistiske ideer. Bærekraftig produktivisme forstås i dette bildet som en ”rendyrket” form for nyproduktivisme, i motsetning til de to andre som oppstår og forholder seg til en multifunksjonell kontekst. Begrepet er i tillegg et bedre alternativ til ”nyproduktivisme”, som kan gi assosiasjoner til at det bare er en ”ny” produktivisme, og ikke nyproduktivisme slik vi har definert begrepet. Bærekraftig produktivisme innebærer dermed noe mer enn en renessanse for den gamle produktivismen.

5.5.3 Bærekraftig produktivisme i lys av det teoretiske rammeverket

At MDG skiller seg fra de andre partiene kan forklares ut fra at det ikke i like stor grad er tendens til ”policy layering” i dette partiet som i de andre partiene (Daugbjerg og Swinbank 2012). Diskusjonen analysen har hatt om ulike landbrukspolitiske verdensbilder har vist at flertallet av partiene ser ut til å ha multifunksjonelle eller nyliberale ideer som sine kjerneideer og bygger videre på disse. Det landbrukspolitiske verdensbilde hos MDG er sterkere preget av et globalt perspektiv og at globale endringer oppleves som nært forestående kriser, noe som gjør at kjerneideene hos partiet handler om bærekraft og produktivitet. Ifølge Hall (1993), Skogstad (2008) og Solberg og Vik (2011) legger et verdensbilde med større

opplevelse av krise grunnlag for en mer eksepsjonell politikk og ønske om endring. MDG er på denne måten tydelig preget av nyproduktivistiske ideer på grunn av globale forhold, men om dette påvirker norsk landbrukspolitikk er et annet spørsmål. Ideers påvirkning avhenger av flere ting, som støtte fra "key powers" og antallet som er enige i dem. På grunn av størrelsen på partiet, med bare én representant på Stortinget, kan det diskuteres om MDG er en "key power". Dette taler for at påvirkningen av bærekraftig produktivisme kanskje ikke er så stor. Det skal derimot ikke utelukkes at de som en ny stemme i det landbrukspolitiske landskapet og deres økte oppslutning etter hvert kan være med på å virke som en pol som trekker landbrukspolitikken i en annen retning enn det vi ser i dag (Jupskås 2013).

I neste kapittel skal de viktigste funnene fra analysen oppsummeres, og diskusjonen rundt nyproduktivistiske ideers påvirkning på norsk landbrukspolitikk sammenfattes.

6 Avslutning

Formålet med dette avsluttende kapitlet er å samle trådene fra analysen og oppsummere viktige funn, og å svare mer helhetlig på det overordnede forskningsspørsmålet for denne studien: *Hvordan påvirker globale nyproduktivistiske ideer norsk landbrukspolitik?* Jeg vil drøfte noen implikasjoner av de teoretiske og metodiske valg jeg har gjort, før jeg til slutt setter funnene i denne studien inn i en større kontekst med tanke på videre forskning.

6.1 Hvordan påvirker globale nyproduktivistiske ideer norsk landbrukspolitik?

Utgangspunktet for denne studien var å undersøke hvordan norsk politikk responderer på globale forhold som klima- mat- og energikrise, og hvordan et nyproduktivistiske skifte eventuelt slår inn over det politiske landskapet i Norge. I tillegg tok studien utgangspunkt i ”mainstreaming” av statsvitenskapelig forskning på landbrukspolitik, som gjør at studiens funn har betydning på to plan, et politisk og et akademisk. Politisk gir studien innsikt i norsk landbrukspolitik og hva som kan påvirke den, mens akademisk demonstrerer studien at forskning på landbrukspolitik kan ”mainstreames”, ved bruk av metoder og teorier som i annen statsvitenskapelig forskning. Selv om landbrukspolitik ofte har blitt ansett som sektorpolitikk og et spesielt felt, trengs ikke spesielle teorier og metoder for å gi innsikt i feltet (Grant 2012a). Bruken av den overordnede teorien om globale endringers påvirkning på politiske ideer, og innholdsanalyse av partiprogrammer og medieuttalelser (se figur 1 i kapittel 1), har demonstrert denne tilnærmingen (Daugbjerg og Swinbank 2009, 2012; Hall 1989; Skogstad 1998; 2008). Videre skal studiens viktigste funn og bidrag på det politiske plan oppsummeres.

6.1.1 Hovedfunn

Det politiske planet handler om hvordan Norge, som en nasjon i en global kontekst med økende utfordringer når det gjelder klima, befolkningsvekst og matmangel, responderer på slike endringer (IPCC 2014; Smith et al. 2014; Wise and Murphy 2012). Ulike forhold gjør dette spørsmålet aktuelt, blant annet at Norge historisk sett har gjennomgått ulike landbruksregimer som følge av eksterne faktorer (Almås et al. 2014; Bjørkhaug og Richards 2008), er ansett som et land med en unik landbrukspolitisk modell (Almås et al. 2013; Grue 2014), har nylig hatt en landbrukspolitisk debatt tilknyttet ny landbruksmelding (Meld. St. 9 (2011-2012)) og at landbrukspolitikken har blitt ”bredere” og gitt partier mer innflytelse

gjennom Stortinget enn tidligere (Daugbjerg og Swinbank 2012; Farsund 2004; Grant 2012a; Grue 2014).

Gjennom analyse og diskusjon av de empiriske funnene opp i mot de fire teoretiske forventningene, ble det tydelig at nyproduktivistiske ideer preger de politiske partiene i Norge og at begrepet var analytisk fruktbart. Fordi datamaterialet viser en bred fornyet drivkraft for økt produksjon anses alle partier i noen grad nyproduktivistiske, men med ulik vektlegging av produktivitet, markedsløsninger og miljøfokus, gjør at partiene er preget av ulike former for nyproduktivisme (som vist i figur 2). Analysen demonstrerte at partienes landbrukspolitiske verdensbilde med ulike problemforståelser kunne forklare noen av uenighetene mellom partiene. Høyre og FrP hadde først og fremst et økonomisk verdensbilde med nyliberale ideer som kjerne, og så dermed økonomiske problemer og løsninger, som kunne se dem påvirket av markedsbaserte ideer. SV, Ap, Sp, KrF og Venstre hadde et landbrukspolitisk verdensbilde preget av multifunksjonelle kjerneideer, men økt produksjon som en ”policy layering” i tillegg til disse, som lot dem påvirke av reposisjonerte ideer. MDG var preget av et globalt landbrukspolitisk verdensbilde der klimaendringer, befolkningsvekst og matmangel i stor grad opplevdes som nært forestående kriser, og kunne ses som påvirket av bærekraftig produktivisme. Analysens hovedfunn er derfor at nyproduktivistiske ideer preger de politiske partiene i Norge, noe som støtter studiens overordnede teoretiske forventning om at globale endringer påvirker politiske ideer, og at dette kommer til uttrykk i politiske parti.

Analysens sentrale funn har i tillegg vist at den overordnede definisjonen på begrepet som ble brukt som utgangspunkt, har vært svært fruktbar, da den har gjort det mulig å skille mellom nyanser av nyproduktivisme. Uten forutsetningen om miljømessig bærekraft hadde Høyres og FrPs ideer om økt produksjon, marked og sentralisering blitt oppfattet som bærekraftig produktivisme, når de heller kan betegnes som markedsstyrt produktivisme. Uten forutsetningen om en ny drivkraft til økt produksjon hadde venstre- og sentrumspartiens ideer om multifunksjonelle mål og miljøfokus blitt oppfattet som bærekraftig produktivisme, når de heller kan betegnes som reposisjonert produktivisme.

6.1.2 Nyproduktivistiske ideer og norsk landbrukspolitikk

Som nevnt innledningsvis i denne studien sier ikke analysen noe om ideenes gjennomslag, men det teoretiske rammeverket med fokus på *politics* kan si noe om hvordan ideenes eksistens kan legge grunnlag for politisk handling (Milner 1997; Røste 2008). Det teoretiske rammeverket ser tre viktige faktorer som sentrale for ideers påvirkning. Først og fremst

avhenger det av om de oppleves som ”veikart” til løsningen på problemer (Hall 1989; Solberg og Vik 2011). Analysen viste at politikken ved første øyekast kan tolkes som konsensuspreget, men ved nærmere undersøkelser har partiene minst tre ulike ”veikart” (former for nyproduktivisme). Den overflatiske enigheten kapittel 5.1 og 5.3 viste, kan svekke ideene som grunnlag for handling, fordi ”alle” er enige så lenge man snakker om ideene, men ikke når det gjelder iverksetting (Milner 1997; Røste 2008).

For det andre er ideenes påvirkning avhengig av støtte fra ”key powers” (Milner 1997; Solberg og Vik 2011). Som analysen viste var flertallet av partiene preget av reposisjonert produktivisme. Det gir ikke nødvendigvis grunnlag for store endringer i norsk landbrukspolitik, da mye handlet om å hindre strukturendringer og andre virkemidler som kunne gå på bekostning av det historiske og nasjonale bildet av norsk landbruk som annerledes og noe spesielt som må tas vare på (Almås et al. 2013; Grue 2014; Leira et al. 2007). På denne måten ser vi at den nasjonale og historiske konteksten kan legge en demper på påvirkningen fra nyproduktivistiske ideer og drivkraft til endring, og flere vil påstå at det handler mer om endring av retorikk for å tilpasse de nye ideene til ”gammel” politikk (Candel et al. 2014; Daugbjerg og Swinbank 2011). I tillegg til hvor mange nøkkelaktører som er enige i ideene, er det viktig med *hvem* som er enige. Selv om flertallet av partiene er preget av reposisjonert produktivisme, er de regjerende partiene Høyre og FrP preget av markedsbasert produktivisme. Dette kan gi større påvirkningskraft til de nyproduktivistiske ideene som først og fremst handler om produktivitet gjennom markedsløsninger.

For det tredje er ideenes påvirkning avhengig av hvor stor endring ideene representerer, i form av paradigmeskifter eller ”policy layering”. Som vi har sett ovenfor kan ikke sentrum-venstrepartienes politiske ideer anses som grunnlag for store politiske endringer, da deres ”policy layering” heller representerer grunner til en stabil landbrukspolitik. Høyre og FrP derimot, ønsker en større endring med strukturendringer, friere marked og internasjonal handel. Dette legger grunnlag for at de politiske ideene basert på markedsbasert produktivisme kan føre til mer politisk handling, da de i større grad fremmer endring og i tillegg er knyttet til regjeringspartier. MDGs politiske ideer er i en lignende posisjon med tanke på sterk drivkraft til endring, men har i motsetning til regjeringspartiene mangel på ”key powers”, og det er dermed mindre grunnlag for at ideene skal påvirke politisk handling (Jupskås 2013). Likevel kan det argumenteres for at drivkraften bak ideene om bærekraftig produktivisme er så sterke i MDG på grunn av en mye større opplevelse av krise enn de andre partiene, at de kan påvirke mer enn størrelsen på partiet skulle tilsi (Jupskås 2013). Dette

argumentet styrkes også ved at partiet ikke dekker alle politiske områder, de har sine kjernesaker, og landbruk er ett av disse. Slik Sp kan ha hatt mer innflytelse på landbrukspolitikken på grunn av sitt hovedfokus på landbruk, kan MDG påvirke mer på landbrukspolitikken enn andre områder på grunn av deres satsing på området (Farsund 2014).

Det teoretiske rammeverket har gitt innsikt i hvordan de politiske ideenes påvirkning på norsk landbrukspolitikken kan begrenses og muliggjøres både av den globale, historiske og nasjonale konteksten, sammen med hvor mange som er enige i dem og hvem som er enige. Til sammen belyser analysen forskningsspørsmålet og hvordan den globale konteksten setter press på norsk landbrukspolitikken og partienes respons på dette med nye politiske ideer og strategier.

6.1.3 Metodiske og teoretiske svakheter?

Forskningsspørsmålet i denne studien har en spørsmålsstilling som starter med "hvordan", og handler om "ideer". Det har lagt føringer for både metodisk og teoretisk tilnærming til spørsmålet. Metodisk har det ført til en kvalitativ tilnærming med en case-studie av norsk landbrukspolitikken. Slik som innenfor annen statsvitenskapelig forskning har det vært viktig å bruke teorier som kan forklare og gi innsikt i mest mulig av forskningsobjektet, og for denne studien har dette vært en overordnet teori om at globale forhold påvirker politikk gjennom innføring av nye ideer. I tråd med Yins (2014) forståelse av case-studier kan analyser av unike case, slik som norsk landbrukspolitikken, bidra med å teste teori. Det er faglige uenigheter om mulighetene for dette når det kommer til kvalitativ metode, men jeg har valgt en slik tilnærming med ydmykhet og studien demonstrerer at den har vært fruktbar, da den gir økt innsikt i norsk landbrukspolitikken (McKeown 1999; Moses og Knutsen 2012). Nyproduktivisme ble benyttet som en indikator på at globale faktorer påvirker politikk, og analysen opp i mot de teoretiske forventningene om nyproduktivistiske ideer kunne derfor støtte eller svekke teorien om at globale forhold fører nye ideer inn i politikken.

Det har vært tatt utgangspunkt i politikk i form av *politics* i denne studien, og hvordan ideene slår inn over denne og legger grunnlag for politisk handling (Daugbjerg og Swinbank 2012; Hall 1989; Milner 1997; Saurugger 2014; Solberg og Vik 2011). Teorien benyttes som en brobygger mellom institusjonelt perspektiv og interesseorientert perspektiv. På mange måter kunne en inkludering av de to perspektivene gitt en mer helhetlig analytisk tilnærming, og ikke en ensidig vektlegging av ideer. Samtidig trekkes det frem i både analyse og diskusjon at ideenes påvirkning er i konstant samspill med institusjoner og aktører. Det er

derfor forsøkt tatt i betraktning institusjoner og aktørers roller der det har vært relevant. Samtidig har analysen vist at mye kan forstås ut fra et idé-perspektiv og at dette er en hensiktsmessig tilnærming til forskning på hva som påvirker politikk.

Studien har vektlagt politiske partier som kilde til data om norsk landbrukspolitikk. Partiene har gitt tilgang på det nasjonale landbrukspolitiske verdensbilde, både med tanke på at talspersonene er folkevalgte, og at de sitter med nøkkelmyndighet når det gjelder utforming av en nasjonal landbrukspolitikk. Partiene har blitt behandlet som like størrelser for å kunne se det politiske landskapet som helhet og for å kunne sammenligne dem. Flere skiller mellom partiene kunne vært trukket frem, og det kan argumenteres for at de settes sammen i for store grupper med ”samme ideer”. Samtidig er dette nødvendig for å få frem relevante forskjeller, og uten grupperinger ville vi ikke kunnet si noe om tendenser. Analysens funn om partipolitiske ideer kan likevel fungere som et bakteppe med tanke på videre forskning, da partienes størrelse og maktposisjon endres for hvert valg og ideenes påvirkningskraft likeså. Behandlingen av partiene har imidlertid en svakhet med tanke på at det kun er spenninger mellom partiene som blir fanget opp i analysen, og ikke eventuelle interne spenninger. Uttalelsene fra talspersonene har blitt tolket som partienes samlede stemme, noe som ikke nødvendigvis trenger å stemme med virkeligheten¹⁵.

Å koble politiske partiers *politics* med iverksatt politikk har ikke vært innenfor denne studiens rammer, men teorien har likevel pekt på at ideene kan legge ulike grunnlag for politisk handling. Med tanke på videre forskning kan en tydeligere kobling mellom ideer og *policy* analyseres ved bruk av jordbruksoppgjør. I tillegg kan det være hensiktsmessig å se på skiller mellom partier i opposisjon og posisjon. Denne studien har ikke hatt et systematisk blikk på dette, men et inntrykk er at partier i opposisjon er noe ”krassere” i uttalelser om sine ideer og meninger. Dette balanseres noe i denne studien, da den dekker en periode med regjeringsskifte slik at datamaterialet inneholder uttalelser i både opposisjon og posisjon fra partiene.

Til slutt vil jeg kommentere at en studie med denne teoretiske og metodiske tilnærmingen kan stå i fare for å bli normativ. Mye på grunn av at det er et normativt felt, men også fordi man ”leter” etter bestemte ideer og konsepter, og når analysen viser ideer som ikke passer med dette blir det et ”negativt” funn. Denne utfordringen er forsøkt møtt med en bevissthet om problemet og at de ulike funnene i partiene er av teoretisk interesse og basert på

¹⁵ Nationen skriver om interne spenninger i Sp i forbindelse med landbruksmeldingen (Undheim 2011).

en grundig empirisk analyse. Samtidig har kritikk til de ulike partienes politikk vært basert på andre partiers kritiske stemmer, og ikke forskerens.

6.2 Veien videre

Denne studien tyder på at norsk landbrukspolitikk er påvirket av nyproduktivistiske ideer, men hva så? En case-studie setter noen begrensinger på generalisering på det politiske planet, da funnene er unike innenfor norske grenser. Likevel kan vi generalisere noe på det akademiske plan, da studien demonstrerer at statsvitenskapelig forskning kan bidra til utvikling av nye begreper og konsepter ut fra teorier om at ideer er en viktig variabel for variasjoner i landbrukspolitisk tilnærming. Dette er imidlertid én måte å få innsikt i feltet på, og flere ulike variabler kan være avgjørende for landbrukspolitisk orientering i møte med de globale utfordringene vi står ovenfor. Jeg vil kort nevne noen faktorer som kan bli viktige for videre forskning og utviklingen på feltet.

Studien har ikke gitt mye plass til internasjonale avtaler som faktorer som påvirker politikken. Dette er ikke fordi dette ikke påvirker, men med tanke på teoretisk rammeverk og omfang ble ikke disse viet plass. En svært interessant utvikling foregår på dette området med forhandlinger om den nye handelsavtalen mellom EU og USA (TTIP), som vil kunne ha stor betydning norsk landbruk med tanke på handel og eksport (European Commission 2015). En slik avtale vil kunne føre nye ideer og strategier inn i norsk landbrukspolitikk. I tillegg til dette skal Høyre- og Frp-regjeringen skrive en ny landbruksmelding, der de blant annet bruker New Zealand, Australia og Sveits som eksempler på velfungerende landbrukspolitikk med en eksportorientert tilnærming (Stortingsforhandlinger (2013-2014)). Meldingen kan gi ytterligere innsikt i hvorvidt det foregår en dreining i retning nyliberalistisk orientering, og med dette kan de to andre formene for nyproduktivisme som oppstår i nyliberale land bli aktuelle (Burton og Bjørkhaug 2015). Sett i forhold til den nasjonale og historiske konteksten har ikke den norske modellen sett ut til å ville ta innover seg nyliberale ideer tidligere, men med presset om økt produksjon og en markedsorientert regjering, vil disse ideene kunne oppfattes som ”veikart” til løsninger på utfordringene man står ovenfor på det landbrukspolitiske feltet, sett ut i fra regjeringspartienes landbrukspolitiske verdensbilde.

7 Litteraturliste

- Aase, B.B. (2014a, 13.02). Venstre seier nei til frislepp av gårdsprisar. *Nationen*. Hentet 17.02.15, fra <http://www.nationen.no/landbruk/venstre-seier-nei-til-frislepp-av-gardsprisar/>
- Aase, B.B. (2014b, 05.03). Ber regjeringa hindre riving. *Nationen*. s. 8-9
- Aase, B.B. (2014c, 07.03). Listhaug får refs for utspel om kornlager. *Nationen*. s. 4-5
- AGROPRO (2015). Framtidsbilder av norsk landbruk anno 2025. Hentet 21.05.15, fra http://www.bioforsk.no/ikbViewer/page/prosjekt/hovedtema?p_dimension_id=97437&p_menu_id=97449&p_sub_id=97437&p_dim2=97481
- Almås, R., Bjørkhaug, H., Campbell, H. og Smedshaug, C.A. (2013). "Klimautfordringane og den norske landbrukspolitiske modellen" i R. Almås, H. Bjørkhaug, H. Campbell og C.A. Smedshaug (Red.), *Fram mot ein berekraftig og klimatilpassa norsk landbruksmodell*, 9-32. Trondheim: Akademika forlag
- Andersen, K. (2014a). Skriftlig spørsmål fra Karin Andersen (SV) til landbruks- og matministeren. Dokument nr. 15:360 (2013-2014)
- Andersen, K. (2014b, 30.05). SV klar til å slåss. *Glåmdalen*. s. 12
- Ap (Arbeiderpartiet) (2013). Vi tar Norge vidare. Arbeiderpartiets program 2013-2017. Oslo: Arbeiderpartiet
- Arnstad, M. (2014). Interpellasjon fra representanten Svein Roald Hansen til næringsministeren, sak nr.1, 14. januar 2014, S.tid (2013-2014), s. 1311
- Bjørkhaug, H. og Richards, C.A. (2008). "Multifunctional agriculture in policy and practice? A comparative analysis of Norway and Australia", *Journal of Rural Studies*, 24(1), 98-111
- Bjørkhaug, H., Almås, R. og Brobakk, J. (2013) "Klimaendringer og matvaresikkerhet: Er bærekraftig intensivering løsningsen?" i R. Almås, H. Bjørkhaug, H. Campbell og C.A. Smedshaug (Red.), *Fram mot ein berekraftig og klimatilpassa norsk landbruksmodell*, 275-299. Trondheim: Akademika forlag
- Bjørnstad, G. (2012). Påskelunsj og gode ord. Hentet 24.03.15, fra <http://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/paskelunsj-og-gode-ord-article66903-3805.html>
- Bredesen, K. (2014, 17.10). Storsatsing på bioteknologi. *Ukeavisen*. s. 26
- Burton, R.J. og Bjørkhaug, H. (2015). "Typologisering av nye verdikjeder for mat: Når profitt er målet og "ikke-mat" er middelet", i H. Bjørkhaug, R. Almås og J. Vik (red.), *Norsk matmakt i endring*, 365-390. Bergen: Fagbokforlaget

- Burton, R.J. og Wilson, G.A. (2012). "The rejuvenation of productivist agriculture: the case for 'cooperative neo-productivism'", i R. Almås og H. Campbell (Red.), *Rethinking Agricultural Policy Regimes: Food Security, Climate Change and the Future Resilience of Global Agriculture. Research in Rural Sociology and Development*, 18, 51-72. Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited
- Campbell, J.L. (1998). "Institutional analysis and the role of ideas in political economy", *Theory and society*, 27(3), 377-409
- Candel, J.J., Breeman, G.E., Stiller, S.J. og Termeer, C.J. (2014). "Disentangling the consensus frame of food security: The case of the EU Common Agricultural Policy reform debate", *Food Policy*, 44, 47-58
- Daugbjerg, C. og Swinbank, A. (2009). "Ideas, Institutions, and Policy: A Theoretical Framework" i C. Daugbjerg og A. Swinbank, *Ideas, institutions, and trade: the WTO and the curious role of EU farm policy in trade liberalization*, 25-42. Oxford : Oxford University Press
- Daugbjerg, C. og Swinbank, A. (2011). "Explaining the 'Health Check' of the Common Agricultural Policy: budgetary politics, globalisation and paradigm change revisited", *Policy studies*, 32(2), 127-141
- Daugbjerg, C. og Swinbank, A. (2012). "An introduction to the 'new' politics of agriculture and food", *Policy and Society*, 31(4), 259-270
- European Commission (2015). What is TTIP about? Hentet 25.05.15, fra <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/>
- Evans, N. (2013). "Strawberry fields forever? Conflict over neo-productivist Spanish polytunnel technology in British agriculture", *Land Use Policy*, 35, 61-72
- Farstad, P. (2013, 30.10). Venstre og landbruk. *Tidens Krav*. Hentet 16.02.15, fra <http://www.tk.no/meninger/leserbrev/article6950968.ece>
- Farsund, A.A. (2004). *Stabilitet og endring i norsk landbrukspolitikk: En studie av parlamentariske beslutninger og korporative forhandlinger*. (Doktorgradsavhandling), Institutt for Administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen. RF-rapport 2004/072, Stavanger
- Farsund, A.A. (2014). "Norsk jordbruk i krysspress mellom nasjonal og internasjonal politikk", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 2(30), 85-103
- Flåtten, S. (2012a). Innst. 234 S (2011-2012), jf. Meld. St. 9 (2011-2012), sak nr.2, 12. april 2012, S.tid (2011-2012), s.2919
- Flåtten, S. (2012b). Interpellasjon fra representanten Svein Flåtten til utenriksministeren, sak nr. 2, 13.november 2012, S.tid (2012-2013), s. 384
- Flåtten, S. (2013, 02.02). Høyre og landbruket. *Nationen*. s. 27

- Flåtten, S. og Gundersen, G. (2013, 10.04). Samdrifter i landbruket. *Glåmdalen*. s. 18
- FrP (Fremskrittspartiet) (2013). Handlingsprogrammet for 2013-2017. Oslo: Fremskrittspartiet
- Frønes, B. (2013, 14.11). Prosenttollen bør bestå. *Bondebladet*. Hentet 16.02.15, fra <http://www.bondebladet.no/article/prosenttollen-bor-besta/>
- Gausdal, T.M. (2014, 12.02). Gøy på landet og i fjøset. *Avisen Agder*. Hentet 11.02.15, fra http://www.avisenagder.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=24184&sok=1
- George, A.L. og Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Gerring, J. (2004). "What is a case study and what is it good for?", *American political science review*, 98(02), 341-354
- Godfray, H.C.J., Beddington, J.R., Crute, I.R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J.F., ... Toulmin, C. (2010). "Food security: the challenge of feeding 9 billion people", *Science*, 327(5967), 812-818
- Grant, W.P. (2012a). "Can political science contribute to agricultural policy?", *Policy and Society*, 31(4), 271-279
- Grant, W.P. (2012b). "Economic patriotism in European agriculture", *Journal of European Public Policy*, 19(3), 420-434
- Gripsrud, J. (2013). *Språkpolitikk og språkbruk i norske partiprogram 2013*. Oslo: Språkrådet
- Grue, P.H. (2014). *Norsk landbrukspolitikk 1970-2010 (Vol.2)*. Oslo: NILF
- Grønlund, A. og Vejby-Sørensen, P. (2012). Økologiske myter. Hentet 09.05.15, fra <http://forskning.no/meninger/kronikk/2012/08/okologiske-myter>
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget
- Gundersen, G. (2013, 02.11). Deregulering skaper utvikling. *Bergens Tidende*. s. 50
- H (Høyre) (2013). Nye ideer, bedre løsninger. Høyres stortingsvalgprogram 2013-2017. Oslo: Høyres hovedorganisasjon
- Hall, P.A. (1989). *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*. New Jersey: Princeton University Press
- Hall, P.A. (1993). "Policy paradigms, social learning, and the state: the case of economic policymaking in Britain", *Comparative politics*, 25(3), 275-296
- Hanssen, S.S. (2014, 21.05). Massivt press på Listhaug. *Dagsavisen*. Hentet 17.02.15, fra <http://www.dagsavisen.no/innenriks/massivt-press-på-sylvi-listhaug-1.282253>

- Hansson, R. (2014). Skriftlig spørsmål fra Rasmus Hansson (MDG) til landbruks- og matministeren. Dokument nr. 15:83 (2014-2015)
- Hansson, R. og Opoku, H. (2014a, 17.02). Bit for bit, jorde for jorde. *Klassekampen*. s. 21
- Hansson, R. og Opoku, H. (2014b, 27.02). Vern matjorda! *Lofotposten*. S. 11
- Hansson, R. og Surlien, H. (2013, 08.07). Et nytt alternativ. *Nationen*. s. 18
- Haugdal, M. (2014). Nei til Listhaugs forslag fra KrF- og Venstre- politikere. Hentet 16.02.15, fra <http://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/nei-til-listhaugs-forslag-fra-krf-og-venstre-politikere-article77579-3805.html>
- Haugen, A.L. (2012, 11.04). Aktivt landbruk i hele landet. *Trønder-Avisa*. s. 2
- Haugerud, K. (2013, 18.10). Ingen grunn til bondefrykt. *Gudbrandsdølen Dagningen*. Hentet 23.03.15, fra <http://www.gd.no/nyheter/article6925219.ece>
- Havro, H.L. (2012, 19.11). KrF fryktar massiv nedlegging ved milliardkutt. *Nationen*. s. 6
- Havro, H.L. (2013). Merete Furuberg: - Noreg må ut av oljetåka. *Nationen*. s. 4
- Heggem, R. (2014). *Den nye "bonden" – mellom endring og kontinuitet*. (Doktorgradsavhandling), Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim
- Hegtun, H. og Hansen, S. B. (2012) Det skal bli mer mat. Og mer bråk. *Aftenposten*. s. 14
- Hjemdal, L.H (2013, 01.11). Forutsigbarhet er nødvendig. *Nationen*. s. 34
- Hjemdal, L.H. (2014a). Innst. 285 S (2013-2014), Prop. 106 S (2013–2014), sak nr. 1, 17.juni 2014, S.tid (2013-2014), s. 3423
- Hjemdal, L.H. (2014b). Muntlig spørretime, sak nr. 1, 15.oktober 2014, S.tid (2014-2015), s. 201
- Hjemdal, L.H. (2014c). Innst. 8 S (2014-2015), jf. Prop. 1 S (2014-2015), sak nr. 1-3, 11.desember 2014, S.tid (2014-2015), s. 1266
- Hjemdal, L.H. og Moe, O. (2013, 01.11). Forutsigbarhet er nødvendig. *Nationen*. s. 34
- Holmelid, A. (2013, 04.07). Spørsmål og svar fra nettmøtet. *Nationen*. s. 8
- Horlings, L.G. og Marsden, T. K. (2011). "Towards the real green revolution? Exploring the conceptual dimensions of a new ecological modernisation of agriculture that could 'feed the world'", *Global Environmental Change*, 21(2), 441-452
- Hugo, V. (1877). *Histoire d'un crime: déposition d'un témoin*. Paris: Calmann Levy

- HyperRESEARCH (2015). *Qualitative Research Analysis with HyperRESEARCH*. Hentet 31.05.15, fra <https://www.researchware.com/products/hyperresearch.html>
- Ilbery, B. og Maye, D. (2010). "Agricultural restructuring and changing food networks in the UK", i N. Coe og A. Jones (Red.), *The Economic Geography of the UK*. London: SAGE, 166–180
- IPCC (2014). "Summary for policymakers", i C.B. Field, V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, ... L.L. White (red.), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, 1-32. Cambridge, UK og NY: Cambridge University Press
- Jakobsen, T.G., Aalberg, T. og Heggem, I.Ø. (2012). "Makrofaktorer og offentlig opinion: En gjennomgang av forskning på økonomiske venstre-høyre-holdninger", *Sosiologisk tidsskrift*, 20(4), 339- 359
- Johansen, M.Ø. (2014, 20.08). Ny retning i landbruket. *Strandbuen*. s. 2
- Johansen, R.R. (2013, 14.07). Det at vi ønsker å fjerne ostetollen står ved lag. *Nationen*. Hentet 02.04.15, fra <http://www.nationen.no/article/hoyres-svein-flatten-om-ostetoll-vil-vaere-forsvarlig/>
- Jupskås, A.R. (2013). "Miljøpartiet de grønne og det «politiske rommet»", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 29(2), 131-143
- Keynes, J.M. (1936). *The general theory of employment interest and money*. London: Macmillan
- King, G., Keohane, R.O. og Verba, S. (1994). *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*. UK: Princeton University Press
- Kippe, R. (2012). Tryggere mat med norske ressurser. Hentet 25.03.15, fra <http://arkiv2.sv.no/Siste-nytt/Tryggere-mat-med-norske-ressurser>
- Kippe, R. (2013, 15.05). Godt jordbruksoppgjør. Hentet 25.03.15, fra <http://arkiv2.sv.no/Siste-nytt/Godt-jordbruksoppgjor>
- KrF (Kristelig Folkeparti) (2013). Politisk program 2013-2017. Oslo: Kristelig Folkeparti
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Strategi 2011-2020: Nasjonal strategi for bioteknologi*. Hentet 14.05.15, fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nasjonal-strategi-for-bioteknologi/id666235/>
- Kurere (2013, 18.12). Venstre og Ap sikrer flertall for ostetollen. Hentet 16.02.15, fra <http://www.kurere.no/artikler/41217>
- Langberg, Ø.K (2012, 06.11). Tror ikke på bøndernes tall. *Aftenposten*. s. 4

- Leira, H. (red.), Borchgrevink, A., Græger, N., Melchior, A., Stamnes, E. og Øverland, I. (2007). *Norske selvbilder og norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)
- Lie, R. (2013a, 24.04). Høyre: God mat koster litt mer. *Aftenposten*. s. 10
- Lie, Y. (2013b, 28.12). Øremerket Tingvoll. *Aura Avis*. s. 2
- Lilleås, H.S (2014). Slik vil de kuppe regjeringen. *NA24*. Hentet 11.02.15, fra <http://www.nettavisen.no/na24/slik-vil-de-kuppe-regjeringen/5469221.html>
- Maye, D. og Kirwan, J. (2013). "Food security: a fractured consensus", *Journal of Rural Studies*, 29, 1-6
- McKeown, T.J. (1999). "Case studies and the statistical worldview: Review of King, Keohane, and Verba's *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*", *International organization*, 53(01), 161-190
- MDG (Miljøpartiet De Grønne) (2013). Arbeidsprogram 2013-2017. Oslo: Miljøpartiet De Grønne
- Meld. St. 9 (2011-2012). Landbruks- og matpolitikken: Velkommen til bords. Oslo: Landbruks- og matdepartementet
- Milner, H.V. (1997). *Interests, institutions, and information: Domestic politics and international relations*. UK: Princeton University Press
- Moses, J.W. og Knutsen, T.L. (2012). *Ways of knowing: competing methodologies in social and political research*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nationen (2013, 10.10). Framstegspartiet: Vi skal ikkje presse nokon til å selje. *Nationen*. s. 4
- Nordahl, I.L. (2012a, 03.01). Aktiv politikk for å trygge norske arbeidsplasser. Hentet 24.03.15, fra <http://www.senterpartiet.no/meny-forside/aktiv-politikk-for-a-trygge-norske-arbeidsplasser-article75781-12919.html>
- Nordahl, I.L. (2012b, 29.09). Dårlig nytt for norsk landbruk. *Sunnmørsposten*. s. 33
- Nordahl, I.L. (2013, 13.08). Lab eller fjøs - skal vi satse alt på prøverørskjøtt? Hentet 24.03.15, fra <http://www.senterpartiet.no/meny-forside/lab-eller-fjos-skal-vi-satse-alt-pa-proverorskjott-article81794-12919.html>
- Opoku, H. og Hansson, R. (2014, 25.05). Tid for grønt landbruk. *Nationen*. s. 18
- Perkins, C. (2012). "Neo-Productivism", Farm Families and Technologies in Dundee, Scotland, UK", i Horáková, H. og Boscoboinik, A. (Red.), *From production to consumption: Transformation of rural communities*, 165-180. Münster: LIT Verlag

- Pollestad, G. (2014a, 20.05). Takk til norske matprodusentar! Hentet 24.03.15, fra <http://www.senterpartiet.no/meny-forside/takk-til-norske-matprodusentar-article83997-12919.html>
- Pollestad, G. (2014b, 10.06). Enig og tro til Dovre faller? *Nationen*. s. 2
- Polman, P. og Servitje, D. (2012, 17.06). The global challenge of food and nutrition security. *The Washington Post*. Hentet 20.05.15, fra http://www.washingtonpost.com/pb/opinions/the-global-challenge-of-food-and-nutrition-security/2012/06/17/gJQAWseIjV_story.html
- Putnam, R.D. (1988). "Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games", *International organization*, 42(03), 427-460
- Ravneng, L. (2014, 10.10). Bondebevaring. *Rogalands Avis*. s. 10
- Ringerikes Blad (2013, 19.06). Sitter med nøkkelen. *Ringerikes Blad*. s. 11
- Rommetvedt, H. (2002). "Landbruket, maten og makten - spillet fortsetter", i H. Rommetvedt (red.), *Matmakt, politikk, forhandling, marked*, 273-282. Bergen: Fagbokforlaget
- Rønningen, K. og Burton, R.J. (2013). "Multifunksjonelt landbruk under nyproduktivismen?" i R. Almås, H. Bjørkhaug, H. Campbell og C.A. Smedshaug (Red.), *Fram mot ein berekraftig og klimatilpassa norsk landbruksmodell*, 59-83. Trondheim: Akademika forlag
- Røste, O.B. (2008). *Politikk og økonomi – for statsvitere*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sandvik, P. (2012, 02.04). – Inntekt til å leve av. *Sunnmørsposten*. s. 12
- Saurugger, S. (2014). *Theoretical Approaches to European Integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Shiva, V. (2011). "The Agricultural Industrial Complex", i S. Best, R. Kahn, A.J. Nocella II og P. McLaren (Red.), *The Global Industrial Complex: Systems of Domination*, 169-195. Plymouth, UK: Lexington Books
- Skogstad, G. (1998). "Ideas, paradigms and institutions: agricultural exceptionalism in the European Union and the United States", *Governance*, 11(4), 463-490
- Skogstad, G. (2008). "Canadian agricultural programs and paradigms: The influence of international trade agreements and domestic factors", *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue canadienne d'agroéconomie*, 56(4), 493-507
- Smith, P., Bustamante, M., Ahammad, H., Clark, H., Dong, H., Elsiddig, E.A., ... Tubiello, F. (2014). "Agriculture, Forestry and Other Land Use (AFOLU)", i O. Edenhofer, R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, ... J.C. Minx (red.), *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group*

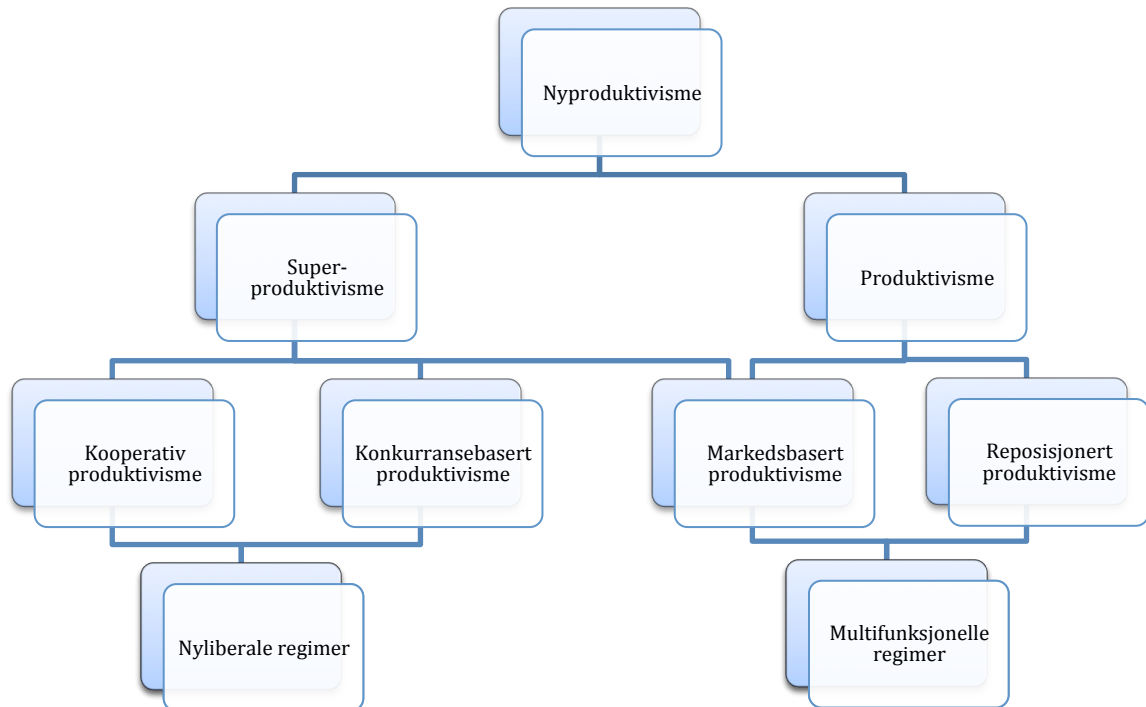
III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.
Cambridge, UK og NY: Cambridge University Press

- Solberg, T. og Vik, J. (2011). "Finanskrisens bakteppe: De nyliberale ideene og liberaliseringen på Island", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 27(1), 5-29
- Sp (Senterpartiet) (2013). Vi tar hele Norge i bruk. Prinsipp- og handlingsprogram 2013-2017. Oslo: Senterpartiet
- Steinsvik, S.F. (2013, 28.08). Vedum hadde størst grunn til å glise. *Hamar Arbeiderblad*. Hentet 25.03.15, fra <http://www.h-a.no/nyheter/vedum-hadde-storst-grunn-til-a-glise>
- St.meld. nr. 39 (2008-2009). Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen. Oslo: Landbruks- og matdepartementet
- Storberget, K. (2014a, 02.06). Hva slags Norge? *Nationen*. s. 2
- Storberget, K. (2014b). Innst. 285 S (2013-2014), Prop. 106 S (2013–2014), sak nr. 1, 17.juni 2014, S.tid (2013-2014), s. 3421
- Storberget, K. og Micaelsen, T. (2014a, 18.08). Trygg mat fra jord til bord. *VG*. s. 26-27
- Storberget, K. og Micaelsen, T. (2014b, 23.08). Helsefarlige matkutt. *Helgeland Arbeiderblad*. s. 10-11
- Storstad, O. (2007). *Naturlig nært og trygt*. (Doktorgradsavhandling), NTNU, R-8/07 Norsk Senter for Bygdeforskning, Trondheim.
- Stortingsforhandlinger (2013-2014). Innst. 285 S (2013-2014), Prop. 106 S (2013–2014), sak nr. 1, 17.juni 2014, S.tid (2013-2014), s. 3416-3466
- SV (Sosialistisk Venstreparti) (2013). Del godene! Arbeidsprogram for Sosialistisk Venstreparti 2013-2017. Oslo: Sosialistisk Venstreparti
- Sylte, T. (2012, 15.06). Høyre vil rendyrke matproduksjonen. *Vårt Land*. s. 10
- Tenden, B. (2013). Innst. 508 S (2012–2013), jf. Prop. 164 S (2012– 2013), sak nr. 1-2, 19.juni 2013, S.tid (2012-2013), s. 4677
- Therkelsen, H., Løkeland-Stai, E. og Prestegård, S. (2013, 27.09). – Alle kjemper som løver. *Dagsavisen*. s. 11
- Thorsen, D.E. (2013). "Arbeiderpartiet–Skisse til en organisasjonsbiografi om tiden etter 1992", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 29(02), 101-110
- Thorsen, D.E. og Lie, A. (2007). "Kva er nyliberalisme?", i P.K. Mydske, D.H. Claes og A. Lie (red.), *Nyliberalisme: ideer og politisk virkelighet*, 33-48. Oslo: Universitetsforlaget

- Tjora, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Trældal, T. (2012a). Muntlig spørretime, sak nr.1, 28.mars 2012, S.tid (2011-2012), s. 2797
- Trældal, T. (2012b). Innst. 234 S (2011-2012), jf. Meld. St. 9 (2011-2012), sak nr. 2, 12. april 2012, S.tid (2011-2012), s. 2915-2916
- Trældal, T. (2013). Innst. 508 S (2012–2013), jf. Prop. 164 S (2012– 2013), sak nr. 1-2, 19.juni 2013, S.tid (2012-2013), s. 4672
- Undheim, E.A. (2011, 02.12). Lundteigen skal tale eiga regjering midt imot om landbruksmeldinga. *Nationen*. Hentet 25.05.15, fra <http://www.nationen.no/tunmedia/lundteigen-skal-tale-eiga-regjering-midt-imot-om-landbruksmeldinga/>
- Undheim, E.A. (2013, 26.08). Borgarleg splid om øko-mål. *Nationen*. s. 4
- V (Venstre) (2013). Frihet. Fremtid. Fellesskap. Venstres stortingsvalgprogram 2013-2017. Oslo: Venstres Hovedorganisasjon
- Veggeland, F. (2000). *Landbruk, makt og internasjonalisering: Politikk og forvaltning i norsk landbruk 1976–1999*. Rapport nr. 22, Makt-og demokratiutredningens rapportserie, Oslo: Unipub
- Væren, H. (2014, 06.02). Storberget imponert over Egge. *Ås Avis*. s. 5
- Vårdal, K. (2014, 04.07). Usemje om matimport. *Nationen*. s. 7
- Widerøe, W. (2013, 27.08). Hva mener de politiske partiene om økologisk landbruk? Hentet 02.04.15, fra <http://www.oikos.no/aktuelt/hva-mener-de-politiske-partiene-om-okologisk-landbruk>
- Wilson, G.A. og Burton, R.J. (2015). “Neo-productivist’ agriculture: Spatio-temporal versus structuralist perspectives”, *Journal of Rural Studies*, 38, 52-64
- Wise, T.A. og Murphy, S. (2012). *Resolving the food crisis: assessing global policy reforms since 2007*. Tufts University, Medford, Mass.: Global Development and Environment Institute (GDAI) og Institute for Agriculture and Trade Policy
- Yin, R.K. (2014). *Case study research: Design and methods*. Los Angeles, Calif.: Sage publications.

8 Vedlegg

Vedlegg A: Modell som viser de ulike formene for nyproduktivisme innenfor ulike regimer

Figur 3: Nyproduktivistiske former (Rønningen og Burton 2013; Burton og Wilson 2012)